

Retrats

J O S E P
VALLVERDÚ

Retrats
24

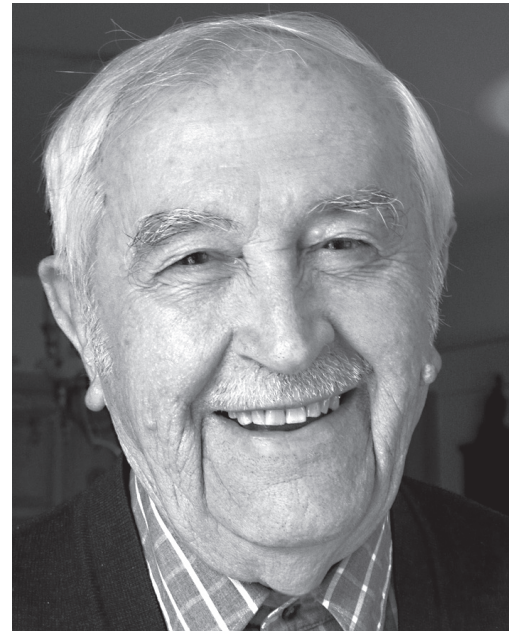
JOSEP VALLVERDÚ
Josep Maria Aloy

Barcelona, 2013

Retrats

J O S E P
VALLVERDÚ

Aquest vint-i-quatrè Retrat està patrocinat per

Índex

9	INSTANTÀNIA (Retrat literari de Josep Vallverdú)
13	APUNTS BIOGRÀFICS
35	UN ESCRIPTOR «TOT TERRENY»
39	JOSEP VALLVERDÚ, TRADUCTOR
41	LITERATURA MAJORITÀRIA
59	LLIBRES PERSONALS: LITERATURA DEL JO
83	PREMIS I RECONeixEMENTS
87	BIBLIOGRAFIA

© Josep Maria Aloy
Primera edició: febrer de 2013
Dipòsit legal: B-3.698-2013
ISSN: 1885-2742

Edita: Associació d'Escriptors en Llengua Catalana
Canuda, 6, 5è pis (Ateneu Barcelonès). 08002 Barcelona
E-mail aalc@escriptors.cat <http://www.escriptors.cat>

Fotografia de la coberta: Josep Bou
Disseny i realització: Insòlit, Barcelona
Impressió: La Impremta Ecològica, Barcelona

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat d'excepció prevista per la llei. Dirigiu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar fragments d'aquesta obra.

Instantània

(Retrat literari de Josep Vallverdú)

Josep Vallverdú va néixer a Lleida el 9 de juliol de 1923. A les cinc de la tarda. «Això em col·loca dins la línia astrològica dels cranc. I certament, tinc molt a veure amb les característiques generals que se solen assignar als que tenen aquest signe zodiacal.»

Als dotze anys va escriure un poema i als tretze uns *Pastorets*. Home de moltes residències –«no m’he quedat mai enlloc», diu–, però a tot arreu per on ha passat ha deixat marca.

Ha residit molt de temps a Puiggròs, comarca de les Garrigues, lluny del brogit urbà i envoltat, sovint, de la boira espessa –«una boira insidiosa, acotonada, estúpidament engolidora de colors, agrisada i inútil». Per veure’l feliç doneu-li un ambient camperol, amb repòs i estabilitat, amb un hort per conrear personalment. Per veure’l més feliç encara, cal deixar-lo escriure i, sobretot, novel·la per a gent jove.

Individualista al servei de la col·lectivitat. Solitari però gens insolidari. Emotiu i sensible. La seva trajectòria s’ha anat construint lluny dels crits i dels focs d’artifici i només dominada pel testimoni d’una fidelitat rigorosa al país. S’ha dedicat a la docència, tot i que fer classes no era la seva vocació central.

Ha tingut sempre una gran dèria per publicar. Només a La Galera, a la col·lecció «Els Grumets», té una vintena de títols que sumen més d’un centenar d’edicions. El seu llibre *Rovelló* en

porta ja una trentena en català i està traduït, a més, a l'italià, al francès, al basc, al castellà i, fins i tot, al rus i és el llibre infantil català que més premis ha guanyat durant els últims quaranta anys. La sèrie de dibuixos animats sobre aquest entremaliat gos ha tingut un èxit notable i els drets televisius han estat adquirits per altres televisions de fora del país. «*No es pot dubtar –diu el crític Francesc Boada– de la transcendència social de la seva obra, si es té en compte com és de reduït el nostre mercat.*»

Ha guanyat multitud de premis i ha estat candidat al premi H. C. Andersen, que ve a ser el Nobel de literatura per a joves. «*Ha estat un autor capaç de crear una línia pròpia i de ser-hi fidel, lluny dels batzacs de la moda*» –tal com diu Teresa Duran. Una bona part de la seva obra és una reflexió crítica sobre els homes i les dones i llurs conductes i febleses. Pedrolo el qualificava de fabulador i Francesc Danès de grafòman impenitent. Altres persones han dit d'ell que és un dinamitzador cultural, un home xop de cultura o un pedagog del civisme. Ha estat un dels escriptors més llegits, durant els últims quaranta anys, entre la gent jove del nostre país i propietari d'una sòlida trajectòria.

Ha estat definit com un dels grans creadors d'opinió i un dels grans teòrics del pensament ponentí contemporani, potser l'últim gran retòric. Irònic irreductible, conversador intel·ligent, elegant i exigent... Els seus articles a la premsa són un bon antídoto contra les bajanades amb què se'ns bombardeja permanentment i per totes bandes. L'embadaleix l'estoïcisme dels gossos i la seva fidelitat. No podria viure, en canvi, sense tenir algun gat a la vora.

A frec de la norantena i malgrat que es tracti d'un autor d'una obra variadíssima i hagi destacat en el camp de la traducció i del llibre d'assaig, i hagi estat qualificat d'escriptor tot terreny per la varietat de la seva obra, no puc deixar de destacar que és un dels escriptors per a gent jove més prolífics i prestigiosos del país. Per a molts és el degà d'aquesta literatura sovint poc valorada. La seva obra destinada a aquest públic està formada per

una setantena de narracions escrites amb una prosa elaborada, suggerent i rica.

La seva especialitat és l'aventura, i sobretot la novel·la d'acció, però en la seva obra s'observa un desig de varietat que l'ha portat a tocar tots els temes i totes les formes narratives. Una obra sòlida, bastida sobre uns valors que, sense oblidar el vessant lúdic, propi de la narrativa per a joves, plantegen alhora el repete d'una reflexió constant i d'un enriquiment personal del lector.

En el camp del llibre per a adults destaquen els llibres sobre Lleida i les terres de ponent, entre ells la sèrie de *Catalunya Visió* i *Proses de Ponent*, i els volums que recullen una bona part dels seus articles a la premsa així com els llibres de conferències, de pregons i pròlegs. Però s'ha de remarcar de forma especial el pes i la categoria dels seus llibres anomenats personals o del jo, especialment els dietaris, obres en què Vallverdú mostra amb més claredat i contundència no sols els seus pensaments i opinions sobre el país, la societat, la cultura... sinó també les seves cabòries –com diu ell–, les preocupacions i els neguits davant el pas del temps. La pèrdua dels amics, la poca traça dels polítics i el procés de regressió que s'observa, en molts aspectes, al nostre país, han provocat que Vallverdú, sobretot en els últims anys, hagi mostrat el seu desencís general i hagi endurit el seu discurs, accentuat el seu nacionalisme i denunciat els atacs i el poc tremp que els seus conciutadans han manifestat a l'hora de reivindicar els seus drets.

Mentrestant, però, Vallverdú continua treballant i escrivint. Treballant amb els mots i treballant a casa i al seu hort. I sempre barrinant nous projectes i rebent continus reconeixements d'entre els quals destaco especialment el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes atorgat l'any 2000 i el Doctorat Honoris Causa per la Universitat de Lleida l'any 2004. Durant els últims mesos ha rebut també el Memorial Joan XXIII i el Jaume Fuster.

Amb la seva obra milers i milers de lectors de diverses generacions, avui són més rics i més feliços. Algun dia la societat

Apunts biogràfics

haurà d'agrair que, gent com Josep Vallverdú, hagi dedicat el seu temps i la seva capacitat fabuladora a trobar una mica més de sentit a la vida i a fer-la una mica més civilitzada i humana. I, és clar, també una mica més divertida.

Com ja he dit, Josep Vallverdú neix el 9 de juliol de 1923. Al carrer del Carme 40, de Lleida. *«Era un entresol petitíssim i fosc, en el qual només hi vàrem residir fins que va néixer la meva germana, és a dir, dos anys i mig.»* No recorda res d'aquella casa. D'allí es traslladen a una segona residència. *«Jo sóc home de moltes residències al llarg de la meva vida. A mi i a la meva família més immediata, els corrents i contracorrents de la vida ens van dur a residir a llocs diferents; i no és que per tarannà sigui un rodamón, sinó que mai no he tingut mandra de canviar d'habitatge o de lloc si era per a millorar o si m'hi portaven circumstàncies particulars.»*

Els seus records s'enfilen ara als cinc anys d'edat quan comença a anar als Maristes del carrer de Clavé, darrere mateix d'on vivien, al carrer de la Democràcia. *«Aquesta casa em porta ja molts records d'infantesa. Recordo que els Reis em deixaven coses al balcó. O una gran nevada en què el meu pare ens va fer un ninot de neu que era la testa d'Angel Guimerà.»* Va ser en aquest pis quan va començar a fer teatre. *«A la revista Jordi s'hi publicaven unes històries d'ombres xinesques que jo representava a la meva germana, com a única espectadora. Havia de ser molt jove. Potser set o vuit anys.»*

Recorda que una vegada el pare va dur un gosset, un cadell que va durar mig matí perquè la mare va veure que ho destruïa tot. *«I el van donar a algú amb molt disgust per part meua que començava ja a tenir bastant interès pels animals, interès que he mantingut tota la vida i que m'ha portat a escriure algunes de les més sucoses novel·les amb ells com a protagonistes.»* La residència a Lleida s'alternava amb unes estades estivals a Sant Martí.

Aquesta tercera casa va durar fins a 1930 o 1931, en què la família es trasllada a la que seria residència definitiva a Lleida, a la Rambla de Ferran 15. Aquesta va ser la darrera residència en aquesta ciutat. En van marxar el 1938, amb els bombardeigs i la imminent entrada a Lleida de les tropes del general Franco. *«Bàsicament perquè la salut de la meua mare, deteriorada, no aconsellava de quedar-nos en una ciutat assetjada i en la qual era més freqüent l'estrèpit dels canons i el bombardeig que no la tranquil·la conversació diària.»*

L'avi i el pare: dos homes influents

Els avis materns procedien de les Garrigues. Vallverdú no els va arribar a conèixer. L'avi matern va instal·lar un negoci de vins a Lleida i va arribar a ser un comerciant força conegut. *«Encara la meua mare, que no bevia vi, sabia conèixer els vins, ensu-mant-los.»* Era el padrí Miquel. Miquel Aixalà, republicà.

La família del pare sí que va ser totalment coneguda per ell ja que hi va mantenir una relació constant. *«En primer terme perquè els estius els vaig passar sempre a Sant Martí de Maldà. En segon lloc, perquè el meu avi tenia en mi la vista fita. Era un home que em va estimar sempre molt. Jo era el seu nét predilecte... era tot un tipus. Personatge alt, ferreny, amb un aspecte volgudament marcial. No havia fet el servei militar i era un admirador dels militars. Era carlí i més aviat autoritari, intransigent en tots els aspectes. Tenia idees absolutes i radicals. Era catalanista i del sometent. Era caçador. Li agradaven les armes. Tota la seva*

vida va ser un conservador que va viure al poble. Va ser un petit propietari rural.

»Aquest home va influir molt en mi. Va morir als 83 anys. Em portava a l'hort, a caçar, a la serra. Em va ensenyar on eren els arbres de la fruita de secà, que és la fruita més dolça que hi ha. Em va ensenyar la tècnica de l'hort. La tècnica elemental d'un hort d'estiu, però me la va ensenyar de petit i per tant jo des dels set o vuit anys sé fer un cavalló, sé quan s'ha de regar, vaig aprendre a mesclar els fems, a esporgar... També l'observació de la naturalesa, perquè anàvem a caçar polles d'aigua, guatlles, conills... Aquest contacte amb la naturalesa va ser molt important.»

Va influir en l'educació en el referent a la natura, no en les idees. Les idees de l'avi eren completament contraposades a les del pare. Mentre l'avi era radical, de dretes, militarista, carlista, el pare era urbà, liberal, d'Acció Catalana, republicà, sense cap excés ni radicalisme... *«Si bé l'avi em va ensenyar l'educació o l'observació de la naturalesa, el meu pare em va ensenyar què és la vida de ciutat, què és la vida crítica, la noció del deure, el manteniment de les pròpies conviccions... Va ser un model de civilitat tota la vida. Als 14 anys ja no podia aguantar la vida del poble i se'n va anar a la ciutat. Volia dur sabates i anar vestit.»* L'avi el va dur a Lleida, a una botiga de teixits perquè aprengué l'ofici de dependent, que va aprendre molt bé fins acabar essent gerent d'uns magatzems a la ciutat. La seva formació va ser d'home de comerç que va voltar per Manresa, Barcelona, Lleida...

La mare havia estudiat una mica al poble i després a Lleida va fer una curta carrera de mestra elemental que no va exercir mai. *«Tenia una gran sensibilitat i un gran sentit per les tasques casolanes, sobretot de la cuina que feia meravellosament bé.»* Era una dona de salut precària. Va envellir prematurament i va morir als 44 anys.

La germana era molt diferent al Pep. Tant pel que fa a la constitució física –era primeta– com per les actituds mentals.

«Era bastant rebel i independent. Això li havia portat problemes. Jo era aquietat, obedient, aplicat en els estudis, inclinat a jugar sol, a inventar-me jocs. M'agradaven les paraules. Vaig excel·lir aviat en les lletres. Abans del deu anys ja consultava el diccionari, cosa que continuo fent encara.»

Va complir els 10 anys, va fer l'examen d'ingrés i va començar el batxillerat. «La meva assignatura més brillant fou sempre el dibuix, i fins a ben gran he fet per al meu consum particular portades de llibres, cartells, i guardo algunes aquarel·les, acudits i retrats originals meus. En aquest sentit les influències del pare i de l'avi, ambdós amb dots artístiques, se sumaven.»

La llosa de la guerra

Anava avançant en els estudis però va esclatar la guerra i el va sorprendre a Sant Martí de Maldà. Era el juliol. Estava de vacances. Tenia aleshores 13 anys. «De seguida vaig comprendre que jo pertanyia a una família de facciosos. Jo no ho era i el meu pare tampoc, però el Comitè no em deixava sortir del poble.» L'avi fou portat a la presó de Lleida. No va ser afusellat, però va passar un temps d'angoixa. «El pare va aconseguir que fos alliberat.» Mentrestant va esdevenir-se el gran bombardeig de 1937, a Lleida. Fou un bombardeig civil indiscriminat que va causar morts i molts ferits.

Va arribar l'any 1938. El jove estudiant havia fet el quart curs de batxillerat. S'acostaven els franquistes. Lleida no era segura. El seu pare va estimar que era millor marxar i es van refugiar a Puiggròs.

Cap a l'hivern la mare i els fills tornaren a Sant Martí. «Recordo molt vivament quan van entrar les tropes franquistes. El vint de gener del 39 vam sentir un gran estrèpit. Les tropes dels carabiners havien volat el campanar de Sant Martí, un dels campanars més alts, de finals del segle disset. Era l'últim regal que ens deixaven. L'endemà les campanes de Maldà tocaven a glòria. Era l'ofensiva final. Saludarem les tropes espanyolistes.»

El pare es va quedar a Barcelona. No volia i no podia tornar a Lleida. El van acomiadar de l'empresa. La resta de la família va tornar a Lleida. Una ciutat desfeta. Havia estat front de guerra aquells vuit mesos. Van passar-hi l'any trenta-nou molt penosament. El pare el va passar a Barcelona. La mare va haver d'agafar alguns estudiants a dispesa.

El negre episodi de la Guerra Civil i els anys posteriors estan repetidament comentats en diversos volums de l'obra de Vallverdú. L'impacte d'aquests anys fou notable per al jove escriptor. Així, a *Indíbil i la boira*, Vallverdú comenta: «Pertanyo a una generació que recorda per experiència personal individualitzada la Guerra Civil. Aviat no en quedaran gaires exemplars, d'aquests. Al cap dels anys, considero enriquidor d'haver viscut la guerra. Donada la meva edat, més que enriquidor. L'explicació rau en el fet que els més grans que nosaltres van sofrir la guerra de manera massa directa, i els més joves no se'n van adonar. Nosaltres, que teníem dotze o tretze anys el juliol de 1936, vam acabar amb quinze o setze el 1939, i en aquells tres anys havíem despertat a molts caires de la vida i a la companyia de la mort. Havíem estat espectadors de primera fila d'incomptables brutalitats, heroïcitats, covardies i estupideses. Ja portaríem per sempre més un lleuger tel d'escepticisme als ulls.»

L'anada a Barcelona

Va arribar el moment de traslladar-se a Barcelona. El pare els reclamava. Era el 1940. El Pep havia acabat a Lleida el sisè curs de batxillerat i li tocava fer el setè a Barcelona. «Baixant d'un tren encara foradat per les bales vam anar al pis llogat pel pare al capdamunt del passeig de Sant Joan, que aleshores es deia General Mola, al núm. 82, prop de la Travessera. En aquesta casa hi vaig viure des del 1940 al 1949. El meu pare i la meva germana hi van viure fins al 1951.»

El pare ja tenia la primera botiga situada al carrer València, cantonada amb Bailèn, prop del mercat de la Concepció. Venia

roba, llençols, cortinatges. Quan començaven a respirar econòmicament, la mare va emmalaltir greument. De fet, mai no havia estat bona. A partir de 1940 el fetge, ja malalt i de sempre medicat, empitjorà. Se li va complicar el pulmó. Va estar tot un any fent llit. *«Veure la mare que s'està esgotant d'aquesta manera, que s'està exhaurint com un filet d'aigua cada vegada més prim, és molt impressionant però, al mateix temps, ensenya molt, i si això et passa a l'adolescència et revesteix d'una capa d'escepticisme per la durada de les coses més belles i més transparents. Va morir la mare i jo, que no disposava de càmera fotogràfica, vaig passar dues hores retratant-la en el llit de mort. Conservo encara aquest dibuix. Volia fixar el rostre últim, aquella antiga bellesa en el paper. El pare va quedar molt desconsolat, li va costar de superar la mort de la mare. Jo tenia setze anys, plens de vida, ella quaranta-quatre en l'estrenada mort.»*

Els germans Vallverdú van continuar estudiant. *«Ella anava a una acadèmia i es preparava per ajudar el pare a la botiga. Jo havia ingressat a la universitat, després de fer el setè curs a l'Institut Menéndez y Pelayo.»* El setè curs el va fer entre els anys quaranta i quaranta-un. *«Conservo amistats d'aquella època: Jordi Carbonell de Ballester, Víctor Seix, mort estúpida ment d'acident, als 44, en una fira de Frankfurt, per un tramvia... Jordi Bonet i Armengol, Josep Vila Badó, metge de la Corachan, que va fer molt pel meu fill... Aquestes amistats em van introduir en una perspectiva nova de la societat, sobretot de la societat catalana... El setè curs el vaig acabar molt bé en lletres i molt malament en ciències però com que es compensaven les notes... Vam fer l'examen d'estat i el 1941 vaig entrar a la universitat.»*

Va matricular-se, finalment, a Filosofia i Lletres. Tenia quatre cursos, llavors, la carrera. Dos cursos comuns i dos d'especialitat. I ja tenia al cap la idea de fer l'especialitat de filologia clàssica: grec i llatí. *«Em semblava, i encara em continua semblant, que és una excel·lent base filològica i al mateix temps una formació de tipus cultural molt àmplia per la nostra tradició mediterrània.»*

Vaig estudiar la carrera bé. Dins de la universitat vaig conèixer altra gent: Frederic Roda, Pere de Palol. Quan jo començava estaven acabant Badia i Margarit, Joan Triadú, Palau Fabre... Vaig fer bones amistats.»

D'entre aquells estudiants varen fer grups força sans de gent que alguns diumenges sortien d'excursió. Molts procedien de famílies d'arrels catalanistes. Hi havia la Isabel, com una companya més. A tercer curs es van trobar altra vegada la Isabel i ell, però en un grup més reduït. *«Vaig acabar la carrera, al 1945. I acabar la carrera volia dir que tots ens dispersaríem i a mi em va agafar una mena de por. El primer que vaig pensar va ser: aquesta noia no la tornaràs a veure... Jo volia continuar la relació amb la Isabel. Si la singularitzava, si la separava és que mentalment m'hi aparellava. Total: que vaig comprendre que això de l' enamorament no era cosa de novel·les, sinó que era cosa de la realitat.»* Això coincidia al final de la carrera però al mateix temps representava un començament: el Pep i la Isabel van començar la relació. *«Una relació que ha durat seixanta-set anys, fins al maig del 2012 en què la Isabel ens va deixar.»*

«Vaig posar-me a donar classes particulars i a escriure i vaig començar a traduir. Continuava sortint amb la Isabel.» A finals de 1947 el van cridar a la universitat perquè hi havia unes beques. Li van dir que la remuneració seria poca però treballaria amb el doctor Jordi Rubió. El doctor Rubió treballava a Salvat i, pel seu compte, a l'arxiu de la Corona d'Aragó continuava la tasca d'investigador de documents de cultura que havia iniciat el seu pare. Necessitava una petita ajuda. Varen ser seleccionades quatre persones. *«I em va triar a mi. A partir d'aquell moment jo vaig tenir un mestre. Rubió em va ensenyar moltes coses sense fer-me classe. Vaig ajudar-lo durant tot un any, de 1948 a 1949.»*

Vallverdú pertanyia a la lleva del 44 i li va tocar fer el servei militar a partir de 1945, com a alferes de complement. *«Entre 1945 i 1946 jo vaig estar successivament a Manresa, Sant Llorenç*

de Morunys, Berga, Martinet, Bellver, Puigcerdà i altra vegada Martinet i el llicenciament. Però no m'ho vaig passar malament.»

Sant Feliu de Guíxols

Arribem a 1949 i el Pep no té una feina fixa. Ha intentat escriure guions per al cinema, ha traduït coses per a Seix i Barral i sobretot per Arimany. Un dia va trobar pel carrer un condeixeble, Magí González Olivella, que li va dir que li havien ofert d'anar a treballar a Sant Feliu de Guíxols, però no hi volia anar i li ofería la possibilitat d'anar-hi ell. Es tractava d'una empresa d'assegurances d'ensenyament que hi obria una acadèmia. *«Aquesta acadèmia va durar un parell d'anys a les meves mans i després a les mans d'un altre. I mentrestant jo, a Sant Feliu de Guíxols, vaig començar a afermar-me.»*

Va entrar a treballar en una casa de taps de suro i va començar a fer classes en un àmbit més restringit i més concret. *«Vaig ficar-me en tota mena d'empreses culturals de la població. Una revista que començava a sortir i en la qual encara escric: Àncora. Vaig començar a impartir conferències. Jo considero que Sant Feliu ha esdevingut un dels llocs on més vivament he estat mesclat amb la població. Aquí vaig plantar arbres, aquí vaig escriure llibres i aquí va néixer el meu fill, tres condicions que la saviesa antiga esculpia en el fris de les amors profundes.»*

El matrimoni Vallverdú

Va arribar el moment de casar-se. En Pep ja guanyava algun cèntim. Molt pocs però, malgrat tot, *«vam decidir casar-nos al 1952»*. La cerimònia del casament va tenir lloc als Josepets, la parròquia de la Isabel, que vivia al capdamunt del carrer Gran de Gràcia. Van fer el viatge de noces a Madrid. Un viatge curt, d'una setmana perquè en Pep tenia pocs dies de permís a l'empresa on treballava, a Sant Feliu. Allà hi va néixer el fill, l'Eloi.

A Sant Feliu, el matrimoni Vallverdú va ser molt feliç. Però molt aviat, al cap de poc de néixer, van observar que l'Eloi tenia

dificultats constitucionals: era petit, era magre, plorava molt, era molt espasmòdic. *«En un dels pelegrinatges que en aquests casos se sol fer amb nens de pocs mesos per determinar quina és la causa o l'etiologia exacta de la malaltia vam coincidir a l'Institut Neurològic Municipal de Barcelona amb el doctor Vila Badó, que havia estudiat amb mi a l'Institut Menéndez y Pelayo, el setè de batxillerat. D'aleshores ençà, totes les exploracions i tots els electroencefalogrames del nostre fill han estat fets a la clínica Corachan, on ell treballava. L'agraïment que tenim al doctor Vila Badó és inexpressable. Aviat el dictamen va ser que el nostre fill no podia millorar més que per una educació, però que la malaltia en si, és a dir, l'oligofrènia i les conseqüències les mantindria tota la vida, més o menys reduïdes per la medicació i, al mateix temps, una atenció per tal que fos al més sociabilitzable possible. Això és el que nosaltres hem intentat de fer i el que en els primers anys va fer heroicament la seva mare. Sobretot ella.»*

Josep Pereña és qui amb més detall i sensibilitat alhora ha deixat escrites algunes vives impressions referents a l'Eloi: *«En veritat, l'Eloi és un timbre de glòria que la parella s'ha guanyat, l'únic fill va ser afectat d'oligofrènia. Els he vistos, ella i ell, amb el bebè convuls als braços, en una contínua actitud vigilant i pacient, perquè qualsevol espasme arriscava l'infant a un dany segur. Per tal que el pare pogués afanyar-se el jornal, ella havia d'ésser sempre atenent el petit. Lliurament total, discret, secret, viscut a fons per ells dos...»*

Els primers reconeixements

A Sant Feliu va formar part de la primera redacció de la revista *Àncora*. Va apuntar-se al Centre Excursionista Montclar, va aprendre a fer conferències i va escriure les primeres novel·les. *«Disposava d'un cert temps. Això quan era solter encara. Vaig comprar-me una màquina i una pipa. Jo no era fumador. No havia fumat mai. Als 24 anys vaig començar a fumar. Em va semblar que donava (innocentment) una imatge d'escriptor, amb la*

pipa.» Potser és perquè aleshores els seus ídols eren els escriptors de novel·les de molt de públic, per exemple Simenon. Va escriure tres novel·les d'una tirada –El tesoro de Atila, La flor del olvido i El Bosque sin leyenda, en castellà, perquè només podien editar-se en castellà i Vallverdú volia editar. «Les vaig dur a Seix Barral i de les tres me'n van acceptar i publicar una, La flor del olvido. I després encara en vaig escriure una altra directament per a Seix Barral i també la van publicar.»

L'any 1954 el jove escriptor va decidir anar a un concurs estatal de novel·la juvenil d'aventures que convocava una editorial d'Alcoi. I el va guanyar. «Recordo que la novel·la, Las cinco vidas del "Nereo", la vaig fer molt de pressa, perquè el termini era curt, però la idea va ser prou clara. I va guanyar.» Aquest va ser el primer premi literari d'una llarga llista de premis que anirien venint en un futur. Aquell primer premi es deia Mossèn Chusep i estava dotat amb 20.000 pessetes.

Quan l'Eloi tenia tres anys, és a dir, al 1956, i quan el matrimoni Vallverdú es trobava ben arrelat a Sant Feliu, aleshores van morir, en pocs mesos, el pare i després l'avi. «Quan el padrí va morir nosaltres érem al seu costat. No havia pogut fer-ho amb el pare, uns mesos abans, mort a la mateixa casa, però aquest cop ens havien pogut avisar a temps i vam anar de Sant Feliu de Guíxols a Sant Martí de Maldà amb un taxi. A temps per veure agonitzar l'avi, que ja no lligava caps i s'acabava... Era envejable veure aquell bon tros de persona de vuitanta-tres anys morint-se sense despenjar-se.»

Com que hi havia una hisenda de què fer-se càrrec, van quedar-se a Sant Martí de Maldà, a la casa pairal. «Jo, hereu d'una petita hisenda rural, tornava a ser un occidental, un lleidatà, i sentia dintre meu l'impuls de servir aquells predis i aquells horitzons com havia servit durant set anys un retall de l'Empordà, amb una vaga idea que potser podríem viure com a explotadors de la propietat, però aviat em vaig convèncer que jo ni tenia condicions per allò ni sobretot tenia aptituds per estar discutint

amb aquestes musteles esmolades que són els pagesos. De manera que, cap al novembre d'aquell any (nosaltres hi vam anar a l'abril), ja vam passar a Balaguer perquè el director de l'Institut de Balaguer, que era un excondeixible nostre, ens va dir que hi havia dues places de professors interins. I vam anar a treballar i a residir a Balaguer, deixant la casa de Sant Martí com a casa de vacances.»

Balaguer

A Balaguer hi van estar dos anys. Dos anys i una mica més. Del començament del curs de 1956-57 al 1958. A Balaguer, Vallverdú ja va escriure amb més intenció i en català, perquè s'acostava l'època de major apertura editorial. El primer llibre fou un volum de contes, *Festa Major*, que va enviar a finals del 1958 al premi Víctor Català, i va obtenir algunes votacions, però no va arribar a la final.

Per indicació de Frederic Roda, amic que havia conegut a la universitat i amb el qual s'havia anat relacionant, va escriure *Nerta*, una adaptació dramàtica escènica del poema de Frederic Mistral del mateix títol que havia adaptat Mossèn Cinto Verdaguier. «L'obra era una mena de retaula medieval i es va representar al Palau de la Música Catalana, amb força èxit i després s'ha representat dues vegades més, que jo sàpiga. Em vaig posar molt content perquè, a més a més, en Frederic Roda va mobilitzar molts actors, entre ells, per cert, un que encara no se sabia quina carrera faria a fora o aquí i que es deia Josep Maria Flotats. Hi havia també l'esbart Verdaguier.»

El 1958 és l'any que es traslladen de Balaguer a Lleida. L'any que tanca una petita volta a Catalunya, Lleida-Barcelona-Sant Feliu de Guíxols-Sant Martí de Maldà-Balaguer-Lleida. A *Les vuit estacions*, Vallverdú explica com es va reacostumar a la Lleida que havia deixat el 1940.

El 1959, en un viatge amb tren a Barcelona, en Pep va coincidir amb el director de l'Institut de Lleida, en Jordi Sirera, que

li va dir que hi havia lloc a l'Institut. «*Total que de l'Institut de Balaguer vam passar a l'Institut de Lleida. No perquè tinguéssim ganes de canviar, sinó perquè el nostre fill necessitava una escola adequada i a Lleida es començava a insinuar que es prepararia tot això dels minusvàlids psíquics i que hi hauria escoles especialitzades.*»

A Lleida, Vallverdú es va tornar a donar a conèixer després de tants anys. Era l'any seixanta i aquest any sí que va representar una decisiva transformació en el seu camí d'escriptor, perquè va poder veure publicats en català els seus primers llibres. Primer *El venedor de peixos*, publicat per Arimany en una col·lecció juvenil, la primera que es va fer de novel·la per a joves a Catalunya. Més tard, va veure com l'editor Albertí s'interessava per alguns contes del volum que havia fet amb el títol de *Festa Major*, i en va fer una antologia de set contes que va publicar amb aquest mateix títol.

Literatura majoritària

El corrent d'escriure novel·la d'aventures, novel·la majoritària, que interessés a tothom, de fer que els infants llegissin i llegissin en català començava a dibuixar-se clarament dins la ment de l'escriptor. Això coincidia, a més, amb la creació l'any 1961 de la revista *Cavall Fort*. «*Des del començament vaig ser consultat, o se'm va demanar el parer o l'ajut per veure quina estructura es donava a la revista. Josep Tremoleda, Josep Espar i sobretot Ramon Fuster em comentaven com havíem d'enfocar la revista i si volia fer un conte a cada número a les planes centrals. Finalment no vaig fer-lo a cada número però vaig començar-hi a publicar coses a partir de 1961 i durant molts anys vaig ser-ne un constant col·laborador.*»

A partir de 1961 l'activitat com a professor es veu doncs duplicada per l'activitat com a escriptor. Instal·lats, doncs, a Lleida i treballant a l'Institut, s'adona que el fet també de fer classes a casa, perquè era un professor d'Institut interí, li supo-

sava un excés de treball. «*Llavors decideixo de canviar i faig una doble orientació: d'una banda deixo l'Institut i me'n vaig al col·legi Sant Jordi, que obligatòriament se'n deia San Jorge, fundat pel meu amic Enric Farreny i uns companys seus i, al mateix temps, faig traduccions.*» Això és l'any 1962 i comença aleshores una etapa de traducció molt intensa.

L'any seixanta-dos és emblemàtic perquè neix Edicions 62 i l'editorial li dona feina immediatament com a traductor de novel·les policíiques. Al mateix temps, una altra editorial, Herder, li encarrega traduccions de llibre religiós.

La dèria d'escriure semblava que s'havia aturat amb l'obra *El venedor de peixos* d'una banda i els contes de *Festa Major*, però cap al 1963, a l'estiu, a Sant Martí, on continuaven anant d'estiueig, es decideix a escriure una altra novel·la juvenil que va titular *L'abisme de Pyranos* i que va enviar al Premi Ruyra i el va guanyar. «*Va ser el primer premi una mica sorollós, en català, que jo tenia.*» Ramon Fuster li va canviar el títol i li va posar *Trampa sota les aigües* i ha estat la novel·la més reeditada de totes les de Vallverdú.

El 1967 van començar a pensar de deixar la casa de Sant Martí i fer-se'n una a Puiggròs, la qual «*es va començar a construir el 1967 i que es va acabar el 1968*».

Puiggròs

El 1968 és un any important perquè no sols van acabar aquesta casa sinó que és l'any també que l'Eloi pot deixar l'escola primària especial i traslladar-se a Sudanel·l, que era el nou centre, acabat de construir, la nova ciutat laboral on començaria a treballar en tallers i on, a la llarga, ja s'hi quedaria internat.

«*Fou aquell estiu que vaig escriure d'una tirada Rovelló, el llibre que sembla destinat a identificar-se amb mi. Per bé que ja havia publicat tres altres llibres juvenils, seria Rovelló el que em faria consolidar la carrera de narrador per al jovent. Cinc mesos més tard guanyaria el premi Josep Maria Folch i Torres.*» Començava, Vallverdú, a tenir l'etiqueta d'autor juvenil.

Al mateix temps, l'amistat amb el fotògraf Ton Sirera s'anava intensificant. Molt sovint les famílies sortien d'excursió i sorgien comentaris que potser algun dia farien conjuntament algun llibre amb text de Vallverdú i fotografies de Sirera. «*Allò que semblava una insinuació absolutament ideal, va esdevenir realitat també aquell any 68. Va venir a Lleida l'editor Oriol Vergés buscant la manera de fer uns llibres que fossin gràfics i amb text al mateix temps i que reflectissin un viatge per tot Catalunya.*» D'aquesta obra se'n diria *Catalunya Visió* i serien tants volums com convingués. I els va encarregar els llibres. En Ton Sirera faria les fotografies i en Pep, el text. El sistema seria de plana contraplana, fotografia en una banda, text a l'altra, més una introducció que expliqués una mica, comarca per comarca, el país. La relació amb Ton Sirera, l'entranyable relació, i l'obra feta conjuntament, forma part d'un episodi molt intens de la vida de Vallverdú que ell mateix ha comentat en diversos llibres, com ara *Indíbil i la boira* i *Convidat a parlar*.

La Isabel i les Escoles Alba

També aquell any seixanta-vuit la Isabel comença a Lleida els contactes per crear una escola catalana. Això era molt difícil en aquella època perquè encara la situació a Lleida era molt més retardada que no en altres indrets i les dificultats van ser moltes. La tossuderia de la Isabel, però, junt amb una bona colla d'entusiastes col·laboradors, entre els quals el mateix Josep Vallverdú, van permetre la creació d'una escola catalana i progressista on els nens fossin feliços, on l'aprenentatge consistís en una maduració personal basada en el respecte i el diàleg, en què tots, professors i alumnes, s'enriquessin mútuament i on els pares tinguessin un paper fonamental, participant i aportant les seves inquietuds i iniciatives. No era fàcil posar en marxa una escola que s'inspirés en uns principis que no sols no estaven en els idearis oficials de l'època sinó que s'hi donaven puntades de peu.

L'escola engegà l'any 1969 i la Isabel, antiga alumna de Blanquerna i de l'Institut Escola, en fou la directora des de la seva creació fins al 1988, any de la jubilació.

L'any 1995, amb la celebració del vint-i-cinquè aniversari de les Escoles Alba, es va publicar un excel·lent volum amb diverses col·laboracions –dels pares, dels mestres i també dels alumnes. Onze anys després de la seva fundació, les Escoles Alba es constitueixen en una cooperativa de mestres, fins l'any 1988 en què es dissoldrà la cooperativa i l'escola passarà a la xarxa pública després d'un procés que durarà uns set anys.

Entre els diversos reconeixements rebuts, a la Isabel li van ser atorgats el Premi Jaume I d'Actuació Cívica Catalana (Ajuntament de Barcelona, 1990), la Medalla President Macià (Generalitat de Catalunya, 1991) i la Creu de Sant Jordi l'any 2009.

El col·legi dels Caputxins

L'any setanta, amb una decidida vocació d'escriptor professional, Vallverdú decideix que deixarà les classes de Lleida, del col·legi Sant Jordi, per anar-se'n a fer classes a les Borges Blanques. És una etapa, aquesta dels anys setanta als anys vuitanta, en què l'escriptor augmenta les col·laboracions a la premsa. Havia col·laborat a *Tele-Estel*, a *Serra d'Or*, a *Cavall Fort*. Comença a escriure en català a la premsa de Lleida i a l'hora d'escriure pura creació literària es decanta decididament per la literatura juvenil. «*Comencen, no només la primera editorial que em va publicar Rovelló, que va ser La Galera, que m'ha ajudat sempre molt, sinó d'altres editorials a demanar-me originals. És a dir, em trobo sol·licitat, afalagat pels editors de llibres juvenils.*» Tot amb tot es manté fidel a La Galera i a l'any setanta torna a guanyar el premi Folch i Torres per l'obra *En Roc drapaire*. Més tard publica *L'home dels gats*. Mentrestant, continua traduint.

«*Els anys que vaig treballar a les Borges Blanques, al col·legi dels Caputxins, van ser deu anys excel·lents. Els deu anys més satisfactoris per a mi, més còmodes per a l'ensenyament. Era*

només a quatre quilòmetres de casa, de Puiggròs a les Borges Blanques. Era molt estimat a dins. Hi havia una cordialitat de tracte molt gran. Un claustre reduït i portàvem una vida de comunitat excel·lent.»

La mort del general Franco

L'any 1976 apareix el diari *Avui*. Ha mort el general Franco. Les coses han començat a canviar. Hi ha un anunci de possible Estatut per a més endavant. En tot cas, les perspectives són una mica més còmodes per als professors de català. Hi ha cursets de mestres. Vallverdú comença a col·laborar al diari *Avui*. «Al començament vaig tenir molt bona entrada. Més tard vaig poder comprovar que els escriptors de comarques a penes hi tenim possibilitat de treure el nas.»

A partir de 1979 ve una època d'estabilitat. Vallverdú ha publicat una colla de novel·les, bàsicament a La Galera: *Rovelló, L'home dels gats, La caputxeta i el llop...* les sèries de *Catalunya Visió...* *Els rius de Lleida*, a *Destino...*, pròlegs, estudis, traduccions... No deixava però de tenir un fil connectat a la literatura per a grans. «En aquest sentit jo em decantava no per la narrativa sinó per l'assaig. I així, l'any 1970, vaig quedar finalista del premi Josep Pla amb *Proses de Ponent, condició de finalista que es repetiria l'any 1982 amb Indíbil i la boira. Dic això perquè l'etiqueta d'escriptor únicament juvenil no m'escau i la rebutjo tot i que majoritàriament sóc un escriptor de literatura juvenil.*»

El 1978 *En Mir l'esquirol* figurarà a la Llista d'Honor del Premi Andersen. Això vol dir una apertura internacional i un reconeixement com a autor important dins la literatura juvenil. El 1979 publica *Els amics del vent, Homes, bèsties i facècies i La història de Lleida explicada als joves*, que un any més tard tindrà el premi Serra d'Or de llibre juvenil d'informació. El 1980 *Girasol d'històries*, que té un accèssit del premi nacional del Ministeri de Cultura. «I vaig a Madrid a recollir aquest accèssit. I aquest any 1980 decidim anar amb la Isabel a Praga, a buscar el

diploma per haver estat a la Llista d'Honor del Premi Andersen. Passem tota una setmana a Praga, parlant amb escriptors i il·lustradors de fora i veig tot un ambient i comprenc la importància que es dóna en el món a la literatura juvenil.»

L'any setanta-nou s'havia produït també el primer viatge a l'Alguer, d'una manera un xic casual. Després l'han repetit quatre o cinc vegades més. «*L'Alguer va ser una il·luminació per a nosaltres. Vàrem comprendre fins on arriben els límits de la llengua catalana, vam copsar bastant bé la situació de la llengua allí, però ens vam equivocar una mica respecte a l'afany que aquella gent pogués tenir per recuperar plenament la llengua. Després hem anat veient, quan els hem conegut més bé, com estan molt fragmentats, com no hi ha una voluntat política sense la qual no s'avança.*»

«*L'any vuitanta vaig passar a l'Institut que s'acabava d'inaugurar a les Borges Blanques. L'any 1981, ja a l'Institut, vaig fer les oposicions a professor i el vuitanta-dos, el concurs de mèrits per accedir a la càtedra. Des de l'any 1982 jo era catedràtic de l'Institut de les Borges Blanques, o sigui que em vaig fer funcionari molt tard.*»

El 1981 publica *Les vacances del rellotge, Aventura al terrat i L'alcalde Ferrovell*. Aquest últim figurarà a la Llista d'honor de la Comissió Espanyola de la Infància i a més rebrà el premi de la Generalitat a la millor obra juvenil de l'any. També el 1981 entra com a Conseller Numerari a l'Institut d'Estudis Ilerdencs.

L'any 1982 publica *Marta i Miquel, La perla negra, Saberut i Cua-verd* que obté el premi de la Comisió Catòlica Espanyola de la Infància i el Premi Nacional del Ministeri de Cultura a la *mejor obra de creació de llibres para niños*. Aquest any publica molt: pròlegs, revisions de les versions que de Shakespeare va fer Magí Morera i Galícia...

L'any 1983 es publica *Indíbil i la boira*, que és un dels seus llibres més personals i a Lleida se celebren les festes de cultura Pompeu Fabra. L'Ajuntament de Lleida té la pensada de triar-lo

com a personalitat a la qual es dedica el premi. I amb aquest motiu, l'Ajuntament va crear el premi d'assaig que porta el seu nom.

«Al vuitanta-quatre comencem a dir que ens jubilem d'aquí a tres o quatre anys i comencem a pensar, la Isabel i jo, que potser aleshores convindrà que busquem un altre domicili. Pensem en quan ens jubilem, en les boires de l'hivern en un poble petit, enmig de les Garrigues... Comencem a pensar-hi.»

L'Espluga de Francolí

En fer la selecció definitiva per al moment de fer-se la casa, la família Vallverdú tria l'Espluga de Francolí com un dels llocs principals. Allí, gràcies a un amic, Eusebi Majós, gestor de diverses empreses, decideixen buscar un terreny l'any 1985. *«Allí decidim de fer-hi la casa. Vam inaugurar-la l'any vuitanta-vuit, que era l'any de la meva jubilació i de la jubilació de la Isabel, que s'esdevenia uns mesos més tard.»*

«Ens anem fent grans. Van venint una sèrie de reconeixements. Obtens un tipus de premis que no els has buscat, i que són conseqüència d'una llarga tasca, d'una vida ja dilatada, com per exemple la Creu de Sant Jordi, el desembre de 1988, o la condició de l'Escriptor del Mes que es va produir al maig de 1990.»

L'any noranta-un és escollit per formar part de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans com a membre numerari. El mateix any publica *La creu dels quatre anells*, una novel·la d'aventures amb fons històric i *Les vuit estacions*, que és un diari escrit entre els anys 1988 i 1989.

Al març de 1992 surt *Els genets de la tarda* a Columna. Cruïlla publica *Un estrany a l'arca*. Barcanova li publica la novel·la *L'home de gregal* i el diari *Regió-7* prepara l'edició en llibre de *Punta de fletxa*, una novel·la basada en el *Far West* que el mateix diari manresà havia publicat en fascicles setmanals durant l'estiu de 1991.

Des de la seva jubilació s'intensifica molt la seva col·laboració a la premsa. *«A la premsa regional, perquè la premsa de Barcelona no m'ha obert les portes.»* La premsa regional vol dir *La Mañana* i *Segre*, de Lleida; la revista *Terrall* de les Borges Blanques; col·labora, també, a la revista *El Francolí* de l'Espluga; a la revista *Àncora* de Sant Feliu de Guíxols; a la revista *Presència* de Girona i a la revista *Ressò* de l'Ateneu de Ponent de Lleida; i una temporada també al *Diari de Tarragona*. També manté una col·laboració fixa a *Crònica d'ensenyament*.

Escrivint sempre i recollint els fruits

Mentrestant, la vida a casa els Vallverdú continua amb la vitalitat i el dinamisme de sempre i amb el tràfec habitual. Viure amb bon estat de salut, ordenant records, recuperant textos, assistint a actes o, i sobretot, rebent els amics de sempre i compartint amb ells unes estones entranyables i gratificants ha esdevingut tot un privilegi per als qui hem tingut la sort de poder-ho gaudir. D'altra banda, l'Eloi s'ha anat fent gran i és reconfortant per a la parella i per als amics veure'l tan comunicatiu i tan delitós per saber i per aprendre.

«El Vallverdú d'avui dia –com diu Pau Echauz al pròleg d'Entrada lliure– és per fi un escriptor normalitzat, allunyat de l'activisme cultural que per raons de força major va haver d'exercir amb voluntat i entusiasme. Ara viu dedicat exclusivament a la gran tasca de bastir i polir una obra diversa però coherent, brillant però equilibrada, fruit de la gran aventura d'escriure cada dia.»

«No sé el temps que em queda de viure –escriu Vallverdú–, però sóc una persona resignada respecte del futur. No m'agradaria lògicament, perquè ho he vist a la família, i és molt desagradable, trobar-me en la situació de la persona que queda molt impossibilitada, però com que mentre hi ha vida hi ha esperança, i de moment l'horitzó no es presenta negre, així anirem aguantant.»

És l'etapa dels homenatges i reconeixements que, en una societat com la nostra, sovint triguen molt a arribar. En el cas de

Vallverdú, sembla però que les institucions públiques i privades han acabat reconeixent la vàlua de l'home i l'escriptor. Així, doncs, i quan Vallverdú acaba de complir els vuitanta-nou anys amb bona salut, a les vitrines de casa seva una exposició de medalles i trofeus són el resultat d'una sòlida trajectòria. Sense cap pretensió d'exhaustivitat, podem recordar els premis Creu de Sant Jordi, 1990; el Jaume d'Urgell i Pier Paolo Vergeiro l'any 1999; la sèrie de dibuixos animats sobre el personatge Rovelló, a TV3, a partir del 1999; el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i la Medalla d'Or de la Universitat de Lleida, l'any 2000; el Premi Trajectòria 2002 que concedeix la Comissió organitzadora de la Setmana del Llibre en Català; el Doctorat Honoris Causa per la Universitat de Lleida l'any 2004. L'Espluga de Francolí el nomena Fill Adoptiu l'any 2008, el Memorial Joan XXIII el 2011 i aquest últim any 2012 és el moment del Premi Jaume Fuster.

La mort de la Isabel

Isabel Arqué, esposa de Josep Vallverdú, no va poder superar unes complicacions que arrossegava des de feia temps i va morir plàcidament a l'Hospital Pius de Valls el dia 18 de maig, a un quart de set de la tarda. Com va dir el mateix Josep Vallverdú *«la mort ha posat en primer pla la figura de la Isabel i ha donat relleu a una personalitat no del tot visible en vida en raó de la modèstia, discreció i humilitat amb què es mostrava, sempre seient a la segona fila, com si diguéssim»*.

Després d'un primerenc homenatge a l'Espluga de Francolí, l'Ajuntament de Lleida va ser l'organitzador d'un acte d'homenatge a la Isabel que va tenir lloc el dia 26 de juny de 2012, a l'Auditori Enric Granados de Lleida. Hi van prendre part diverses persones properes a la Isabel (mestres de les Escoles Alba, alumnes, amics...), amb petits parlaments que glossaven la seva personalitat i el seu l'activisme. L'alcalde de Lleida va tancar l'acte amb un breu però emotiu parlament.

Josep Vallverdú va agrair al públic assistent les mostres d'afecte i va aprofitar el moment per fer un breu recorregut del que havia estat viure i conviure al costat de la Isabel des dels primers anys quaranta, quan tenien tots dos divuit anys. *«Després va venir la llarga convivència, que per a mi ha estat una lliçó constant d'intel·ligent moderació, de seny, de rigor moral, de goig profund, de ritme segur. Els homes que semblen més capaços de defensar-se sols, són –som–, els qui més necessitem de guiatge.»*

Vallverdú va repassar també l'activisme de la Isabel en la creació de les Escoles Alba, *«una gran i noble empresa que va dur a terme amb una determinació de ferro, indeturable, partint del no res, només amb la força de les seves idees molt clares, les seves conviccions imbatibles, i superant durant anys moltes dificultats, reticències –fins i tot meves–, envestides de tot ordre»*.

Vallverdú va rebre i continua rebent mostres de condol i d'ànim d'arreu del país. En una d'aquestes mostres, la de l'expresident de la Generalitat, Jordi Pujol, en la seva carta molt particular, li deia: *«Records del vostre treball a l'escola, del patriotisme que vàrem compartir, les vivències personals i familiars, el vostre fill... i de tu mateix, i especialment de la serenitat de la teva dona, del seu bon ànim, de la seva dolcesa.»*

La creativitat de Vallverdú no s'atura

«Viure i escriure» és un dels principis que han dirigit i acompanyat sempre la feina de l'escriptor de Ponent i han estimulat la seva imaginació i la seva creativitat. Vallverdú continua escrivint i continua barrinant noves històries. Com un tastaolletes ha volgut girar i capgirar mots en tots els àmbits, cosa que li ha permès oferir una àmplia varietat de lectures per a tots els públics, com ara un recull de poemes, *De signe cranc* (Pagès editors, 2009); un *Bestiolar* (Fil d'Aram, 2010), que tindrà una segona part; també un nou joc de l'Oca: *I tiro perquè em toca* (Fil d'Aram, 2012); una novel·la sobre la Guerra Civil: *Blai Joncar* (La Galera, 2009), així com també una novel·la juvenil de tall clàssic: *Terra*

de llops (Pagès editors, 2012). Al mateix temps, ha continuat escrivint alguns dels seus millors dietaris on exposa la seva visió del món polític, social i cultural del país amb la contundència pròpia de qui té molt per dir encara i molt per reivindicar. Vallverdú no renunciarà a fer-ho mentre tingui la força i la lucidesa que fins ara l'han acompanyat.

Un escriptor «tot terreny»

Isidor Cònsul, amic i editor de Josep Vallverdú, va encunyar-li el terme «escriptor tot terreny» per la diversitat de la seva obra, un qualificatiu que ha fet fortuna i que Vallverdú ja no s'ha tret mai més del damunt.

Deia Isidor Cònsul en un article a la revista *Cultura* del novembre de 1988: «Josep Vallverdú ha esdevingut un autor tot terreny que ha interpretat, com qui diu, tots els papers de l'auca: erudit incipient, divulgador literari, poeta a estones, dramaturg i guionista, autor de llibres de viatges, traductor, assagista i narrador fonamental. A més, a cavall dels mítics anys seixanta i setanta, esdevingué l'agitador cultural i catalanista de les terres de Lleida. Això vol dir una enorme activitat de prologuista, conferenciant, pregoner de qualsevol acte cultural i la cua de tot el que hi vulgueu afegir.» Tot plegat, és clar, al marge de la seva producció per a infants i joves.

L'escriptor de les terres de Ponent ha publicat fins avui un centenar i mig de títols dels quals només –només?– la meitat van destinats a la població infantil i juvenil. Dins l'àmbit del llibre per a adults hi trobem no sols els llibres d'assaig, els llibres anomenats personals, i els geogràfics sinó també els dedicats a l'ensenyament, els de poemes, i fins i tot un d'il·lustracions... Cal sumar-hi, encara, els textos que conformen dotzenes de

pròlegs, de pregons, de xerrades, de conferències i d'articles a la premsa.

«Vallverdú –com diu el professor Xavier Macià– no és un autor d'obres sinó un autor d'obra; un autor compacte en el seu conjunt, ben poc susceptible de fragmentarismes, d'aproximacions parcials.» Una obra que esdevé un mosaic complet perquè només com un mosaic sencer podem entendre i abordar el dibuix d'una figura sòlida i coherent que ofereixen totes les peces.

Vallverdú destaca, a més, per la seva eloqüència, la facilitat de comunicació, el treball d'adaptador que ha fet d'algun clàssic, i el de crític, enèrgic, si cal, especialment en els seus articles sobre l'ensenyament i l'escola. També cal destacar la seva activitat de traductor que la conforma una setantena de llibres, de tots els gèneres, que Vallverdú ha traduït de l'anglès al català.

Un petit recorregut per tota l'obra de Vallverdú em permet destacar els seus millors títols i abordar així la magnitud d'una obra que s'ha anat coent sense presses però de forma continuada. En la branca assagística, destaquen un llibre col·lectiu: *Lleida, problema i realitat* (1967) i, a més, *Proses de Ponent* (1970) i *Indíbil i la boira* (1983). Directament relacionat amb les terres de Ponent, Vallverdú ha escrit pàgines i pàgines des de qualsevol vessant o activitat humana com els treballs que entren de ple en la divulgació de la història literària: *De Morera i Galícia a Guillem Viladot* (1980), *El Rector de Vallfogona i la llengua del barroc* (1982) i *Magí Morera i Galícia, traductor de Shakespeare* (1982), o com els pregons, entre d'altres el de l'oli, el de la Festa Major de Lleida o el del Centre Comarcal Lleidatà, recollits tots tres en el volum titulat precisament *Pregoner de Ponent* (1982), i també el conjunt de pròlegs a *Almacelles, visió d'un poble* (1971), a *Memòria de Riella* (1974), a *La Vall del Corb, imatge i poesia* (1979), a *Els ocells de Balaguer i la seva rodalia* (1979), a *Maldà, recull de treballs històrics* (1982), a *Els esquarterats* (1982), així com tot un conjunt dispers d'altres treballs com *Catalans pel món* (1969), *Lleida i l'esperit* (1971), *Quatre bisbats a terres de Lleida*

(1971), *Valeri Serra i Boldú* (1975), *Llengua i fidelitat en Josep Maria Folch i Torres* (1980), *Revisió de la versió de Shakespeare per Morera i Galícia* (1982), *No haver-lo conegut* (1983), *De Morera i Galícia a les noves fornades* (1992). La seva amplíssima activitat com a conferenciant es pot assaborir a *Entrada lliure* (1993), a *Convidat a parlar* (1995) i a *Viatge al segle xx* (2009).

El seu coneixement del país i la capacitat per enfilat un comentari sobre el paisatge, l'ambient rural, l'alè de la població van donar com a resultat una sèrie de llibres de viatges, amb fotografies de Ton Sirera, entre els quals vuit volums de *Catalunya Visió* (1968-1974) en formen el gruix més considerable. Hi trobem també, en aquest apartat, *Catalunya continental* (1968), *La Catalunya aragonesa* (1969), *Viatge entorn de Lleida* (1972), i *Els rius de Lleida* (1973). Últimament ha publicat també *Lleida, cordialment* (2005).

Del conjunt de l'obra de Josep Vallverdú, la narrativa per a adults és probablement la menys afavorida tant pels lectors com per la crítica. L'estigmatització i l'etiquetament d'autor infantil i juvenil poden haver jugat una mala passada a una narrativa prou sòlida i ben estructurada com és la formada per títols com *Primavera, no!* (1952), *Divertimento en cirurgia menor* (1960), *Festa Major* (1961) –reedit l'any 1987 amb el títol de *La festa i la ganyota–*, *L'eixam* (1970) (inèdit fins que el 1992 va ser publicat amb el títol *Els genets de la tarda*), *Hola, Tom!* (1973), *Ara mateix eren aquí (i altres relats)* (1987) i *La germana de la núvia i altres relats* (Pagès, 2008). Completen l'obra de Josep Vallverdú centenars d'articles que, sobretot a partir de la jubilació, han constituït una de les seves dedicacions més notables. Articles a *La Mañana* i *Segre* de Lleida, a la revista *Terrall* de les Borges Blanques, a la revista *El Francolí* de l'Espluga, a la revista *Àncora* de Sant Feliu de Guíxols, a *Presència* de Girona, al *Diari de Tarragona*, a la revista *Ressò* de l'Ateneu de Ponent de Lleida, a *Crònica d'Ensenyament...* El volum *La lluna amb les dents* (1989) recull alguns dels articles de premsa publicats entre els anys 1962

Josep Vallverdú, traductor

i 1988 i *Finestra i espill* (2008) vuitanta-cinc articles periodístics publicats en els darrers vint anys (del 1988 al 2007).

Qualsevol tema desvetlla en Josep Vallverdú un estímulo per fer-ne un comentari o divulgar-ne una opinió. Alguns d'aquests comentaris es troben també agrupats en el volum *Les quatre estacions* (1991), dietari escrit al llarg de dos anys (1988-1989) que, junt amb *Vagó de tercera* (1996), *Garbinada i ponent* (1998), *Desmudat i a les fosques* (2000), *Hora nona* (2005), *Pelegrí dels mots* i *Quasi nou llunes* (2007), *Ciudadà s/n* (2009), *Quadern de les coves* i *Veïnats i fesomies* (2010) i *Però plou poc* (2012) formen la sèrie de volums que el mateix Vallverdú anomena «*llibres personals –com ho són Proses de Ponent, Indíbil i la boira i La lluna amb les dents–on aboco memòries, opinions, confessions, anècdotes, crítiques i interrogants*».

Fent un esforç d'exhaustivitat no podem deixar fora d'aquest inventari títols i obres singulars com *La imatge* (1958), un guió cinematogràfic; *Poemes del gos* (1977) i *De signe cranc* (2009), dues incursions en el món de la poesia; *La perla de Sabir* (1985), un guió per a cinema sobre una adaptació de *La perla negra*; una altra adaptació: *Robinson Crusoe* (1991). Sobre teatre, d'una banda, l'estudi *El teatro en la antigüedad* (1948), de l'altra, *Ner-ta* (1959), *La caputxeta i el llop* (1972) –una adaptació del clàssic conte– i *Sant Jordi mata l'aranya* (1982).

«*Ras i curt –diu Isidor Cònsul– vol dir un feix de milers de pàgines que comença a fer respecte, un gruix de producció narrativa que no hagués estat pas possible sense algunes de les qualitats que orlen Josep Vallverdú i que detallo sense criteris de prioritat: una enorme capacitat de treball, una envejable força fabuladora, una intel·ligència subtil en un cap ben estructurat i el do d'escriure a raig, sense necessitat de gaires retocs posteriors. El maridatge ben avingut d'aquesta colla d'elements és l'únic secret d'una màquina que inventa i explica històries, com qui diu sense aturador.*»

La traducció ha estat una de les activitats intel·lectuals a la qual Josep Vallverdú ha dedicat una part important del seu temps. Un temps que havia de buscar un cop finalitzat l'horari escolar i que forçosament havia d'alternar amb molts altres interessos i tasques. Fou l'any 1962 quan començà l'etapa de traducció més intensa, sobretot perquè era l'any del naixement d'Edicions 62 i l'editorial li donà feina com a traductor de novel·les policiaques. També una altra editorial, Herder, li encarregà traduccions de llibre religiós. Amb l'humor que el caracteritza Vallverdú recorda que «*les dues coses es complementaven molt bé perquè quan deixava els renecs dels gàngsters d'una novel·la, traduïa la mística d'un altre llibre*». Així doncs, des de l'any 1962 al 1975, Vallverdú tradueix molt. Dels més de setanta volums traduïts més de la meitat ho han estat durant aquest període.

La traducció ha estat sovint una activitat estimulante que li ha aportat un domini excel·lent de la llengua per la gimnàstica mental que suposava traduir directament sense gairebé haver de consultar el diccionari. «*Traduir és fer treballar una colla de connexions cerebrals a gran velocitat. Traduir directament en net és una rica gimnàstica mental. Produeix alhora una fatiga i una exaltació. Com l'exercici atlètic.*»

La major part de les traduccions abasta tota mena de temes, entre els quals tant podem trobar novel·les de la col·lecció «La Cua de palla» –*No hi ha orquídiess per a Miss Blandisch* o *Collita roja*–, com tractats d'antropologia social, llibre religiós, d'educació sexual, així com també novel·les d'alguns clàssics com Stevenson, Steinbeck i London. «*Com a traductor* –són paraules d'Isidor Cònsul– *manifesta el mateix tarannà versàtil i polivalent que hem trobat en l'autor de creació.*»

Diu Vallverdú que en la mescla de temes que li eren proposats de traduir hi havia moltes obres feixugues, Autèntics ossos, segurament rebutjats per altres traductors. «*De tant en tant sortia alguna perla com La força d'estimar, de Martin Luther King. D'altres esdevenien complicadíssims de traduir, com els humoristes: al·ludeixo a Chesterton, sobre la complexitat del qual ja m'havia advertit a l'avançada Ramon Folch i Camarasa.*» Per a Vallverdú els problemes i les dificultats són el repte autèntic per al traductor.

Sobre el fet de traduir, Vallverdú també és clar quan parla de l'existència d'un perfum que només dona la llengua original, els girs originals, les giragonses i entrellaçats de figures de dicció i figures de pensament, la mateixa gràcia de la tira fònica. Això no pot donar-ho la traducció per molt ben feta que sigui. «*Jo conclouria, doncs –diu–, que no hi ha traduccions ben fetes sinó traduccions meritòries, que cal jutjar per l'esforç que representen i l'aplicació que palesen. Ara bé, el torsimany fa el que pot, i un xic de mèrit cal reconèixer-l'hi. Per això parlo de versions meritòries.*»

Comencem, doncs, des del principi: parlar de Josep Vallverdú és parlar també de Joaquim Carbó, de Sebastià Sorribas, d'Emili Teixidor, d'Oriol Vergés... per dir-ne només quatre o cinc dels grans. És a dir, és parlar d'un grup molt reduït d'escriptors que van tenir la gosadia d'escriure literatura per a joves en un moment en què infants i joves pràcticament no tenien què llegir i en uns moments en els quals fer això podia suposar tenir problemes, ja que una de les principals característiques de l'època era la marginació flagrant i visceral del català dins d'un règim dictatorial anomenat franquisme.

Si hagués de posar una data que marqués l'inici d'allò que s'ha anomenat la represa cultural del país, sobretot en el camp del llibre per a joves, aquesta data seria l'any 1960, data en què precisament Josep Vallverdú publica la seva primera novel·la d'aventures per a joves, *El venedor de peixos*, que va esdevenir el punt de partida i un referent imprescindible per abordar l'evolució de la literatura catalana per a gent jove després de la figura mítica de Folch i Torres, mort el 1950. *El venedor de peixos* va ser com un tret de sortida enmig d'aquella grisor que es venia arrossegant des de feia temps.

Fou el mateix Vallverdú qui, cinc anys més tard, hi va tornar amb una altra novel·la, *Trampa sota les aigües*, guanyadora del

primer premi Joaquim Ruyra. Un any més tard, el 1966, va ser quan Joaquim Carbó publicava la seva primera novel·la *La casa sota la sorra*, alhora que Sebastià Sorribas s'estrenava també amb *El zoo d'en Pitus*. El 1967 l'Emili Teixidor publicava *El soldat plantat* i la cosa ja no va tenir aturador.

Aquella represa cultural va anar acompanyada d'altres esdeveniments d'importància inqüestionable: l'any 1961, un any després d'aquella primera novel·la d'en Vallverdú, apareix la revista *Cavall Fort* on els escriptors esmentats i molts d'altres troben de mica en mica una excel·lent tribuna per col·laborar a la difusió de la llengua i de la literatura en català.

Un altre important esdeveniment: la creació de l'editorial La Galera, l'any 1963, que fou l'editorial que va permetre la publicació i la difusió d'una gran part d'aquesta nova literatura i, alhora, va ser la impulsora del premi Folch i Torres de novel·les per a nois i noies. I encara més: la creació de l'editorial Estela amb la famosa col·lecció «El Nus», la creació del Premi Joaquim Ruyra i una multitud de nous projectes que han anat convertint el llibre per a infants i joves d'aquest país en una màquina cultural imparabile i, des de fa uns anys, per què no, en un negoci que molts no s'han volgut perdre.

Un gira-sol d'històries per a joves

Josep Vallverdú és un dels escriptors per a gent jove més prolífics del país. La seva obra destinada a aquest públic està formada per una setantena de títols escrits amb una prosa ben elaborada, rica i suggerent.

La seva especialitat, deia, és l'aventura i sobretot la novel·la d'acció, però en la seva obra s'observa un desig de varietat, «*la varietat sempre estimula i rejuveneix*», diu Josep Vallverdú. No és estrany, doncs, que Vallverdú hagi tocat totes les tecles possibles, és a dir, tots els temes (aventures, *westerns*, narracions amb missatge social, amb protagonista animal...) i totes les formes narratives (novel·la, conte, teatre, adaptacions...) i que, com un

bon tastaolletes, hagi creat un món literari ampli i divers, com una mena de «gira-sol d'històries», el títol precisament d'un dels seus llibres de contes.

La narrativa juvenil de Josep Vallverdú està formada doncs pels següents títols:

I. NOVEL·LES

a) D'aventures:

1) amb fons històric:

Prehistòria:	<i>Tres xacals a la ciutat</i>
Edat antiga:	<i>Un cavall contra Roma</i> <i>La creu dels quatre anells</i>
Edat mitjana:	<i>En Mir, l'esquirol</i> <i>L'espasa i la cançó</i>
Segle XVII:	<i>Bernat i els bandolers</i>
Segle XIX:	<i>Els amics del vent</i> <i>L'alcalde Ferrovell</i>
Guerra Civil:	<i>Blai Joncar</i>

2) **temes mitològics:** *El fill de la pluja d'or*
El vol del falcó
Mans de bronze
Terra de llops

3) **del Far West:** *Punta de fletxa*
Lladres de cavalls
Joc d'eixerits

4) **d'acció:** *El venedor de peixos*
Trampa sota les aigües
La caravana invisible
Gasan i el lleopard
L'illa groga
El viatge del Dofí Rialler

L'home de gregal
Els genets de la tarda
Honorable fugitiu

b) Amb protagonista animal:

Rovelló
Saberut i Cua-verd
La conquesta del barri
Aventura al terrat
Xau, el gos naufrag
Bestiolari

c) Amb missatge social:

En Roc drapaire
L'home dels gats
Marta i Miquel
Un estrany a l'arca

d) Amb elements fantàstics:

Els inventors de fantasmes
Les vacances del rellotge
Els convidats del bosc
Nàufrags a l'espai

II. CONTES:

Homes, bèsties i facècies (34 contes)
Gira-sol d'històries (10 contes)
Contes en òrbita (23 contes)

(La revista *Cavall Fort* ha publicat la majoria d'aquests contes i molts més).

III. TEATRE:

La Caputxeta i el Llop
Sant Jordi mata l'aranya

(La revista *Cavall Fort* li ha publicat una vintena d'obres de teatre breu).

IV. ADAPTACIONS:

La perla negra
Robinson Crusoe

V. LLIBRES DE CONEIXEMENTS:

Història de Lleida explicada als joves
Llengua Catalana
Nocions de literatura
Història de la literatura catalana

Els ingredients de la narrativa de Josep Vallverdú

El venedor de peixos (1960) es va convertir no sols en la primera novel·la per a joves de Vallverdú sinó que, a més, conté, tot i essent la primera, tots els ingredients necessaris i imprescindibles de qualsevol bona novel·la d'acció.

Quins són aquests ingredients? N'apunto alguns:

1. La varietat de gèneres i la riquesa temàtica

I una de les principals característiques d'aquesta varietat de gèneres i riquesa temàtica és la recerca d'allò que el mateix Vallverdú n'ha dit *el vent de l'aventura*, un aire que ha donat moltes novel·les d'aventures de format clàssic on l'acció i una certa dosi d'intriga i de tensió controlada han pretès sempre captivar el lector i generar-li la dosi suficient d'enjòlit perquè aquella aventura fos la seva i, per tant, hi participés amb la màxima complicitat.

Són novel·les ben diverses, algunes amb un fons històric, d'altres amb la mirada posada a la tradició, al progrés i als batecs de la humanitat. Un interès que sovint es transforma en una reflexió crítica sobre els humans i les seves conductes i amb una sensibilitat absoluta per la natura, pels animals, pels més dèbils, per la defensa d'uns valors. Sensibilitat expressada sovint de forma poètica i sobre un fons humanitari que fa que després de la lectura d'una novel·la o d'un conte, alguna cosa vibri en

el lector. Josep Vallverdú uneix aventura i valors ètics, ha dit algú. «La traça de l'autor –ha manifestat Jaume Cela– està en sostreure l'aventura de la seva simplicitat i d'una puresa buida de contingut, per impregnar-la d'un magma ètic que ens porta a reflexionar sobre el moment que vivim. En el fons –continua dient Cela– tota aventura és una trobada amb nosaltres mateixos que ens permet aprofundir en les pròpies possibilitats i ens permet descobrir allò que veritablement som.»

«Jo crec que Vallverdú és un autor equilibrat –diu Teresa Duran–. També crec que és un escriptor que no juxtaposa, ans al contrari, que es val de la novel·la per fer confluïr mons, gents, éssers... I que estima: estima allò que l'envolta, terra, gossos i persones, perquè de tots ells en treu la clau de volta per estimar altres terres, altres animals i altres persones... I que prefereix la senzillesa a l'ampul·lositat, la quotidianitat a la disbauxa, el seny a la rauxa. Perquè és –i es vol– humà.»

Hi ha, certament, en l'obra de Vallverdú, una oposició ferma i sistemàtica a la violència, especialment a la violència gratuïta. En algunes entrevistes Vallverdú ha manifestat que té més clar allò que no ha de posar en una novel·la que no allò que l'ha de conformar. I allò que no hi ha de posar és violència gratuïta, com tampoc no hi ha de posar sexe gratuït... Vallverdú, amb això, es desmarca del realisme anomenat «crític» i no entén la novel·la com una història depriment ni negativista. Les seves novel·les, per tant, acostumen a tenir un final si no feliç sí almenys positiu i optimista. «Tot s'ordena –diu Jaume Cela– sense fer necessari el ritual de la sang.» Ni el ritual de la sang ni el ritual de la tragèdia o de la morbositat.

Cada novel·la de Vallverdú és, doncs, una invitació a descobrir el vent de l'aventura. Un vent tan aviat favorable com advers, com la vida mateixa, perquè «la vida és com un vent –diu el protagonista de *L'home de gregal*– un vent d'aventura». En algun moment l'aventura esdevé un vent de bogeria que pot conduir cap a l'aventura de l'amor capaç de transformar els comporta-

ments i els sentiments dels protagonistes. «Un dels aspectes que cal destacar –diu Jaume Cela– és que tota aventura suposa un viatge. El protagonista ha d'abandonar la seguretat de casa seva i endinsar-se en un món ple de perills. Les peripècies que viurà l'arribaran a transformar. El viatge el fa diferent. L'home que retorna, com l'Ulisses d'Homer, ja no serà el mateix que va abandonar la seguretat d'Ítaca...»

2. Un segon ingredient: l'amplitud d'uns escenaris sempre atractius

El mestratge de Josep Vallverdú es fa patent ja des de la seva primera novel·la *El venedor de peixos* per la seva capacitat per construir escenaris. Aquests escenaris, territoris atractius i suggerents, descrits amb precisió, aniran sent, dins la seva obra, ben diversos: un petit poble rural a *Els genets de la tarda* (1992), el mític Oest a *Punta de fletxa* (1992), l'antiga Roma, òbviament, a *Un cavall contra Roma* (1975), el continent africà a *La caravana invisible* (1968), l'Àsia Menor a *La creu dels quatre anells* (1991), l'espai interplanetari a *Nàufrags a l'espai* (1986), el petit racó d'una goleta a *L'home de gregal* (1992), o bé simplement al bell mig del bosc, en plena natura, a *L'ombra del senglar* (1997), a *Rovelló* (1969) o bé a *Blai Joncar* (2009).

Dominaran sens dubte els paisatges amb mar de fons on vells mariners viuran i explicaran aventures èpiques com les que Vallverdú havia viscut llegint els clàssics universals. La precisió en la descripció de l'escenari a vegades serà notable i aportarà l'atmosfera necessària perquè el lector s'hi trobi i s'hi senti embolcallat. Tal com diu Andreu Sotorra, Vallverdú és «un excel·lent creador d'universos literaris que formen part ja de la riquesa contista amb què comptem».

Vallverdú no sols mostra una bona capacitat per a crear aquests escenaris sinó també per fer-hi moure els seus personatges, amb l'elecció d'una trama, els principals elements de la qual són, entre d'altres, les peripècies arriscades, el moviment

continu, la incertesa dels esdeveniments, la tensió narrativa, el ritme trepidant. Aquests escenaris acostumen a ser espais oberts, de colors lluminosos. Escenaris canviants, amb camins que empenyen el protagonista a reprendre constantment el seu viatge. Escenaris que esdevenen metàfores de la vida, de l'itinerari imprevisible que cal guanyar i refer i reprendre de nou per reeixir i madurar, superant tota mena d'obstacles...

D'entre la diversitat d'escenaris, un dels que més ha fascinat Josep Vallverdú és l'illa, no sols com a centre d'aventures insospitades sinó també com a escenari misteriós i exòtic. No sols hi ha bastit alguna de les seves novel·les –*L'illa groga* (1986), *Trampa sota les aigües* (1965)–, sinó que, a més, i com a homenatge al gran narrador Stevenson, Vallverdú va escriure *El viatge del Dofí Rialler* (1990), una mena de recreació i ampliació de *L'illa del tresor* i que mostra l'habilitat de l'autor d'aprofitar un personatge literari i inventar-li una segona vida i, per tant, noves peripècies. Una habilitat que Vallverdú ha repetit en dues ocasions més: el 2003 a *Les raons de Divendres*, un reconeixement, sens dubte, a l'autor de *Robinson Crusoe*, i el 2007 amb *El testament de John Silver*, pertanyent també a *L'illa del tresor*.

Però Vallverdú, que sempre ha volgut anar més enllà, amb una agosarada inquietud i amb tossuderia, ha creat la seva illa particular, Piranos, una illa grega inventada per ell, que s'ha convertit en l'escenari de diverses novel·les d'aventures, a partir ja de la reeditadíssima *Trampa sota les aigües*, del 1965, que, en un principi, duia el títol, precisament, de *L'abisme de Pyranos*, títol que l'editorial Estela va desestimar, com ja hem comentat. «*Quin millor escenari que una illa*», diu Vallverdú, en un article a la revista *Faristol*. I és en aquesta illa inventada on s'han esdevingut les aventures d'*Els fugitius de Troia*, el 1997, *Estimat Stavros*, el 1999 i *El silenci i la pedra*, el 2003. «*Tant vaig enamorar-me de Piranos que en tenia fet un mapa, talment va fer Stevenson amb L'illa del tresor. M'estimo Piranos, protohistòrica, mitològica, moderna* –diu el nostre autor. *Hi viuria de gust. Només falta que*

existeixi realment. Diuen que a Grècia hi ha unes dues mil illes. Sempre creuré que una d'elles és Piranos.»

3. Un nou ingredient: uns personatges vius, positius sempre en procés creixent de maduració

Els protagonistes de les obres de Vallverdú són preferentment masculins i, tot i que no sempre, generalment joves, valents, vius, audaçs, destinats a superar totes les proves que calgui tot demostrant unes qualitats sovint immillorables (l'observació, la inquietud, la curiositat, el valor, la intel·ligència... i també l'elegància, la tendresa, la sensibilitat...). Són personatges sempre disposats a demostrar «*la seva sensació feliç d'iniciativa ininterrompuda d'aventura*», o que «*saben treure resultats positius de tota situació adversa i senten l'orgull dels qui no es dobleguen*», com diu el protagonista de *Punta de fletxa*.

Es tracta de personatges que, especialment quan són joves, creixen i maduren al mateix temps que transcorre l'aventura i sobre els quals el lector s'emmirallarà en molts moments de la lectura, en un procés d'identificació que va més enllà de la pura acció de la novel·la.

Moltes narracions constitueixen un viatge iniciàtic on el protagonista ha de sortir-se'n a base d'anar superant obstacles. Un viatge transformador en el qual es dóna més importància als esdeveniments del recorregut i, és clar, a la manera d'explicar-los que no pas a l'arribada a la meta. Tot i que l'arribada té sempre una pretensió inel·ludible: deixar en una situació de benestar el lector o la d'arrencar-li, si pot ser, un somriure net. Net i gens forçat com la tombarella amb què el Rovelló obsequia els seus lectors en acabar la història... Viatges iniciàtics ben diferents com els que trobem a *Casan i el lleopard* (1984), *El vol del falcó* (1985) i *Punta de fletxa* (1993), entre d'altres. A *L'ombra del senglar* (1997), a diferència d'altres viatges iniciàtics hi ha, a més, l'estímul d'haver de cercar el propi passat, l'origen obscur d'en Renat, el nen protagonista. Conscient de tot això, Josep Vallverdú presenta una

gamma de personatges que inviten el lector a participar en tot aquest procés de maduració, sense forçar res, però amb una intencionalitat clara de créixer, d'aprendre i de millorar.

Algú ha qüestionat, en més d'una ocasió, la credibilitat d'alguns d'aquests personatges. Probablement algunes de les seves característiques no coincideixin amb les que avui adopten, en general, els nois i les noies de la societat actual «ocupats» a omplir el temps lliure en activitats més individualistes, influïts per uns missatges dirigits a alimentar i desenvolupar «valors» com la competitivitat o bé el consum i dominats per uns models que no sempre aporten la seguretat, la confiança i el marc de referència coherents perquè ells s'hi puguin identificar de manera positiva i satisfactòria. Vallverdú opta, doncs, per posar el llistó alt i aposta per uns models que si bé poden semblar inaccessible, permeten, això sí, estimular el lector a créixer i a madurar, si així ho desitja.

Comentari a part mereixen els personatges femenins. Si Vallverdú s'ha mostrat com un mestre en la caracterització dels personatges masculins, creant un conjunt de protagonistes amb una personalitat sòlida i definida, no ha estat tant així, en un principi, amb els personatges femenins. La dona en la novel·la vallverduniana ha experimentat una evolució des de les primeres narracions –en què la seva poca i dubtosa presència, com era habitual a l'època, era per exercir un paper secundari i molt sovint de suport i de servei als protagonistes masculins– fins a les novel·les posteriors –en què la dona s'instal·la com a personatge clarament decisor i determinant en l'evolució de l'acció. És el cas, per citar-ne només un exemple, de Cecília, una noia de setze anys protagonista de la novel·la *L'home de gregal* (1992), al voltant de la qual gira tota la història –una excel·lent història d'amor.

El ventall de personatges que poblen la narrativa vallverduniana obren davant del lector un munt de possibilitats de com es pot ser i de com es pot estar... I al costat dels personatges

principals, podem observar una galeria immensa de personatges secundaris que embolcallen els protagonistes fent-los, si cal, més protagonistes o plantejant una oposició, a vegades provocativa, que els activa i els fa reaccionar. En algun moment el personatge secundari es fa fort i, fins i tot, desplaça el protagonista. Personatges secundaris que, com el de Marion a *El Viatge del Dofí Rialler*, van agafant embranzida davant la personalitat del protagonista Jim Hawkins, el seu marit... Un exemple més, de passada, del creixent paper de la dona... Sembla com si a Vallverdú el fascinin els personatges secundaris.

En tot cas, els personatges de les novel·les de Vallverdú sempre són homes i dones que es posen a caminar amb l'objectiu d'aconseguir algun preuat tresor, una causa justa, un bell desig..., personatges que arrisquen, on l'ambició més el valor es tradueixen en aventura..., personatges que posen sempre un peu davant de l'altre i avancen. Una atractiva i suggerent metàfora de la història de la humanitat.

4. Un ingredient imprescindible: el llenguatge, sempre acompanyat de l'elegància i la distinció

La literatura es construeix amb paraules i Vallverdú, conscient d'això, posa al servei de la literatura tota la seva capacitat de creació i tota la seva habilitat a utilitzar les paraules.

Diu Josep Pereña que si Vallverdú ha arribat a escriure bé, no és pas per mera inspiració. «*És també el resultat d'un llarg i consciencios aprendentatge, que passa per la recerca de significats i etimologies, ja en la primera etapa escolar. El domini del grec i del llatí és un bon reforç. La traducció dels clàssics de l'antiguitat requereix no solament estudis sinó també un hàbit d'atenció continuada i haver passat moltes hores esmolant diccionaris per tal d'obtenir la versió exacta.*»

Aquesta exercitació en el món de les lletres ha donat com a resultat l'adquisició d'un llenguatge elegant, no del tot fàcil, però suggerent i ric i d'un notable valor estètic i poètic. «*Es un*

llenguatge –diu Teresa Duran– acurat, molt àgil, d'arrel col·loquial i popular en els diàlegs (cosa molt més patent en les seves minipeces teatrals de Cavall Fort, per exemple) i d'arrel lleugerament més culta en els paràgrafs descriptius. Sempre preocupat per la sintaxi, Josep Vallverdú escriu amb frases curtes, incisives, molt ritmades. Ell és, al meu entendre, un artesà magistral en afers de puntuació. Té un cert do per l'el·lipsi entre frase i frase, entre paràgraf i paràgraf, entre capítol i capítol... A cadascuna de les seves novel·les Vallverdú sap intercalar el vocabulari específic de la professió, paratge, època a què fa referència la narració, tant si és l'alguerès a Un estrany a l'arca, com la terminologia jeràrquica de la cultura bizantina a La creu dels quatre anells o el nom de les eines artesanes de L'home dels gats, sense enfarfegar. Tot plegat fa d'ell un autor molt "gràfic" que és penyora que sempre plau als lectors adolescents (i encara més als il·lustradors de bo de bo).»

He sentit dir més d'una vegada a Josep Vallverdú que «el vocabulari, en el terreny denotador, té molt a veure amb aquella dèria d'Espriu d'"el mot de cada cosa". En aquest sentit convé no perdre de vista que ningú no posseeix del tot el "tresor" lèxic de la pròpia llengua. Ara, cal que ens esforcem a dir les coses pel seu nom i, si són històriques, pel que els correspon a l'època. A la llança curta els medievals en deien escona i a les polaines dels almogàvers, camarrutxes. En una novel·la moderna, si algú obre una finestra correctament accionarà no el pom, sinó la falleba. Ja saps que en el nostre ofici –fa dir Miquel Rayó al protagonista del seu recent relat El bastó d'Homer– cal anomenar les coses pel seu nom exacte. Així el que dius esdevé més entenedor per als qui t'escolten.»

En les novel·les d'aquest autor un «bastó» és un «bastó de bedoll», agafar una cullera pot ser «empunyar-la»; les dreceres seran també «senders d'atall»... La riquesa i l'especificitat del vocabulari, una constant en Vallverdú, són una mostra no sols de les seves pulcritud i precisió sinó dels seus coneixement i àmplia

cultura. Així, a *El viatge del Dofí Rialler*, és tan sols un exemple més, apareix tot un reguitzell de paraules que defineixen les parts del vaixell i els elements que componen la seva estructura.

Vallverdú és també un mestre en l'art de descriure persones, objectes, ambients i situacions ben diverses. Hi ha moments i passatges d'un extremat lirisme i d'un delicat encís. En d'altres, les descripcions són més punyents i colpidores. Així, per exemple, en el conte «Els pobres del divendres» Vallverdú descriu els pobres així: «bruts, espellifats, nafrats, amb veus enronquides o sibilants, ulls guerxinosos i cames ranques. Quins pobres més pobres!» La descripció del protagonista de *L'ombra del senglar*, un nen d'onze anys, és antològica: «... orfe de tot, flac com un secall. Que poc pesava, el noieta, no tenia ni carn ni pecats».

En algunes narracions Vallverdú fa que el lector respiri el vent de l'aventura amb totes les seves sentors i emocions incloses, fins i tot les més sensibles com la sensació de pols i de suor de les seves novel·les sobre el *Far West*.

D'aquesta pulcritud i de l'esforç per enllestir una obra i deixar-la a mercè del lector n'és testimoni aquest breu comentari que Vallverdú em féu: «He acabat la novel·la *Caigut del cel* (títol provisional). Ara haig de refer trossos, omplir buits, adobar i refinar fragments, connectar lògicament escenes i esdeveniments, retocar personatges, establir bé els perfils, és a dir, faré com amb el *Silver*, tasca d'orfebreria.»

Diu Miquel Rayó: «Si les paraules són tot el que els humans podem tenir, com podem, els escriptors, els editors, els mestres, escatimar-les?» Vallverdú no ha escatimat mai les paraules perquè coneix la seva potència evocadora i perquè sap que són eina indispensable per poder forjar els seus textos.

5. Un bon ingredient el conforma la constel·lació permanent de valors i missatges

Malgrat que la narrativa de Josep Vallverdú tingui un fort component lúdic i que el seu objectiu principal sigui divertir i

distreure el lector –abans que cap altre aquest ha de ser, de fet, l'objectiu principal de tota la literatura destinada a la gent jove–, és una narrativa, la vallverduniana, que té, al mateix temps, la pretensió innegable d'aportar al lector una sèrie d'elements, tots molt positius i alguns clarament educatius que l'ajudin a reflexionar i a créixer com a persona. Vallverdú no ha amagat mai el seu desig i el seu interès perquè el nen, nena o jove que llegeix una novel·la seva no sigui ben bé el mateix un cop acabat el llibre. És a dir, que alguna cosa vibri en el lector un cop consumada l'aventura.

Aquesta actitud de perseguir el cultiu dels valors, d'uns valors tradicionals, avui força en desús, li ha valgut a Vallverdú alguna crítica –ho deia tot parlant també dels personatges– i un clar etiquetament d'autor més o menys «moralista» per una part de la poca crítica que ha tingut i que té el llibre infantil i juvenil; crítiques, tot sigui dit, que no han aconseguit fer decantar ni un gram la balança d'una línia creativa coherent i ferma.

«*Ens trobem, doncs, davant d'un autor coherent, concís i metòdic –diu Teresa Duran– que sembla tenir molt clara la fita i l'abast de les seves ambicions. Vist amb ulls de lector és “un narrador que no et falla”. Vist amb ulls de crític és un autor “capaç de crear una línia pròpia” i, el que té més mèrit, de ser-hi fidel, lluny dels batzacs de la moda.*»

Vallverdú assegura que ell no pot deixar de ser fidel als enfocaments i plantejaments amb què va dibuixar ja els primers solcs de la seva carrera. En aquest sentit, la línia esdevé contínua, sense vacil·lacions i més enllà, ben cert, del llampegueig de les modes de cada moment. És interessant, però alhora divertida, l'observació d'Andreu Loncà quan diu que «*davant la inapel·lable supremacia dels serials televisius, les lluites entre okupes, l'opresiva publicitat dels automòbils, la por a l'exhauriment ecològic del planeta, els films d'efectes especials i l'internet... l'obra de Vallverdú té el sabor dels ous d'abans, la llet de vaca d'abans i el pollastre de corral d'abans*». Em pregunto si no serà aquesta

una manera casolana també de dir que Vallverdú ha esdevingut ja un clàssic?

La narrativa de Josep Vallverdú –repeteix– és una exaltació d'allò que és vital i senzill. Les seves obres tenen sempre un fons humanitari: «... *crec fermament –diu l'autor– que dins aquesta biosfera, de tot el que hi ha, el més ric és l'home. I cadascú té coses positives, reconegudes per la llei natural, les lleis religioses i tota mena d'etiquetes. I aquesta riquesa cal transmetre-la (se'n pot dir humanisme) als joves, perquè caldrà que s'enfrontin a la vida amb algun bagatge de robustesa interior.*»

Dins la constel·lació permanent de valors i missatges, els que més agraden a Vallverdú són aquells que fan referència a l'ésser humà, a les civilitzacions, a la vida en col·lectivitat... Fàcilment, doncs, els seus llibres constitueixen una reflexió crítica sobre els humans. Alguns temes hi són recurrents i d'altres apareixen només en determinades novel·les. El seu tractament no sols no es fa feixuc sinó que està elaborat i presentat sempre amb una tècnica mestrívola i amb un gust exquisit. És el cas del tractament que fa, per exemple, de la problemàtica social de la marginació a *En Roc drapaire* (1971), o del món dels disminuïts a *Marta i Miquel* (1982). Sovint cavalquen dos o més temes en una mateixa narració. A *Marta i Miquel* (1982) Vallverdú aborda també el tema de l'amistat i de l'estimació amb una gran sensibilitat.

El tema de l'amistat és força recurrent i és exposat des d'àmbits ben diversos. Un dels exemples més peculiars és la història *Saberut i Cua-verd* (1982), on l'amistat que es manifesten els dos animals, el colom i el llangardaix, arriba a adquirir cotes de veritables tendresa i emoció al final del llibre. I de l'amistat a l'estimació i d'aquí a l'amor i a l'enamorament. Moltes de les novel·les contenen algun episodi que narra una bonica relació amorosa. En *L'home de gregal* (1992) gairebé és el tema en exclusiva. D'altres històries d'amor, més o menys emotives, es poden trobar també a *Un cavall contra Roma* (1975), *El viatge del Dofí Rialler* (1990), o a *Lladres de cavalls* (1992).

El tema de la lluita per la llibertat, la superació personal, el valor davant els obstacles... els trobem a *El vol del falcó* (1985), *Un cavall contra Roma* (1975) o a *Mans de bronze* (1990). La guerra apareix a *L'alcalde Ferrovell* (1981) i a *Blai Joncar* (2009), l'esclavitud a *El viatge del Dofí Rialler* (1990) i també a *Un cavall contra Roma* (1975) i el tema de la violència –una violència gratuïta i impudent– i l'angoixa que genera el trobem a *Els genets de la tarda* (1992).

A *Trampa sota les aigües* (1965) es fa present, de fons, el tema de la lluita social quan el jove protagonista organitza la resistència de la població de pescadors de l'illa de Piranos contra els forasters mafiosos que se n'han apoderat. El xoc entre tribus diferents i el mutu coneixement dels propis costums i tradicions és un tema molt ric a *Tres xacals a la ciutat* (1976) i també a *Nàufrags a l'espai* (1986). I del xoc entre tribus diferents a l'acceptació i a la tolerància entre animals de diferent espècie, com passa a *Saberut i Cua-verd*. El pacifisme –no tant ja com a tema sinó com a una actitud molt constant– el trobem, per exemple, a *Gasan i el lleopard* (1984). Moltes novel·les de Vallverdú són un model de pacifisme. Els protagonistes de *L'home dels gats*, i d'altres narracions, van encara més enllà i no sols mostren actituds pacifistes sinó també pacífiques.

En definitiva, i com a resum de tot el que acabo de dir, voldria ressaltar per damunt de tot la fidelitat de Josep Vallverdú a una sèrie de valors –uns valors sempre universals i permanents– i l'habilitat de l'escriptor per transmetre'ls tothora i en qualsevol narració. Jo diria que en l'obra de Vallverdú els gèneres, els temes, els escenaris i els ambients estan permanentment i fidel al servei d'uns valors.

6. L'humor i la ironia, ingredients sempre imprescindibles

Al seu llibre *Indíbil i la boira*, Vallverdú defineix breument quins serien o són els ingredients de la seva forma d'escriure: «Aquest mínim de perfil vindria donat per una dosi de ritme

clàssic, una no esclavitzadora fidelitat a la riquesa de l'idioma, un bon gust per jugar a tota mena de flexibilitats i un garrafonet d'humor sempre a punt...»

L'humor i molt sovint també la ironia són elements importants i essencials de l'estil narratiu de Vallverdú. Joaquim Saura, en el seu estudi «Breus consideracions sobre un dels aspectes de l'estil narratiu de Josep Vallverdú», fa un ampli repàs d'algunes de les novel·les vallverdunianes tot destacant-ne els aspectes que fan referència a l'humor i a la ironia. Segons Saura, els aspectes divertits de la narrativa de Vallverdú no són mostres «d'humor» a seques, sinó «del bon humor de Vallverdú», és a dir, «de la seva excel·lent salut espiritual, a causa de la qual ressegueix amb mirada comprensiva i benèvola el món que l'envolta i, en convertir-lo en matèria literària, mira també d'igual manera els possibles lectors, els joves, i sap que aquests tenen alegres l'esperit, la sang, els ulls».

Saura analitza l'humor i la ironia de l'escriptor fent-ne una classificació segons el procediment utilitzat. Des de la «paraula-acudit», el procediment més senzill, segons ell: «Jo sóc un gat vell dels gats» (a *L'home dels gats*), passant per les frases fetes i expressions populars: «veig que barrines bé, que les serradures les tens tendres» (també a *L'home dels gats*), les observacions i els aclariments facciosos, les hipèrboles: «l'algutzir, un homenet prim, que no tenia ni cintura on se li poguessin aguantar les calces» (a *Saberut i Cua-verd*), la humanització d'actituds o comportaments propis dels animals: «Sandra, la gossa del mas on acullen Rovelló, era reposada com corresponia a una mare de família» (a *Rovelló*).

Allà on Vallverdú mostra més la seva sagacitat és quan el centre del seu humor –per no dir-ne ironia– és l'ésser humà. La rialleta amb què fustiga molt sovint determinades actituds és d'una finor exquisida: quan Ferrovell entra a la Casa de la Vila, la troba ben buida perquè tota la gent del poble ha fugit, «fins i tot els algutzirs de calces enlluentides pel constant seure i no fer

Llibres personals: literatura del jo

res» (a *L'alcalde Ferrovell*). Un altre exemple brillant del tractament irònic de determinades conductes dels humans és tot el conte *Un setge de sang i fetge*.

I encara un últim exemple d'aquest humor subtil i un pèl anglicitzant: al conte *Do, re, mi, fa, sol, la, si... gat* (*Cavall Fort*, 83, 1967), podem llegir: «*Hi havia gent, molta gent, per tal com preparaven un festival de cançons per al diumenge següent, i entre els qui cantaven, els qui tocaven, els qui aplaudien, els qui badaven i els qui feien nosa, havien omplert el local...*»

L'ofici, la coherència i la fidelitat d'un escriptor

Acabo esmentant tres de les característiques, a parer meu, més remarcables de l'escriptor de l'Espluga de Francolí: l'ofici, la coherència i la fidelitat. L'ofici aconseguit durant mig segle d'escriure per a joves, la coherència d'una obra sòlida i la fidelitat tant a uns temes com a uns lectors. Característiques fonamentals d'un escriptor que gaudeix d'una obra sòlida i imponent de més de cinc mil pàgines de literatura equilibrada i digna bastida sobre uns valors que, sense oblidar l'element lúdic propi –com ja he dit– de la narrativa per a joves, plantegen alhora el repte d'una reflexió i d'un enriquiment personal del lector.

D'altra banda, la fidelitat a uns temes i la coherència de l'autor no l'han forçat –cosa que hauria estat ben fàcil– ni a repetir-se ni a instal·lar-se en una inèrcia de la qual no s'han pogut escapar alguns escriptors. En tot moment, Vallverdú ha sabut trobar la varietat i la diversitat amb una gran habilitat.

Tal com diu Agustí Alcoberro, «*Vallverdú es manifesta com un hàbil cuiner que sap utilitzar tots els ingredients en la seva dosi justa, per dur-los al punt de cocció més adequat. N'hi ha que creuen que tot plegat es redueix a un joc de pesos i mesures. Ofici, en diuen. D'ofici n'hi ha, això ningú no ho dubta. Però també intuïció i nervi narratiu. I aquests, ni s'ensenyen ni s'aprenen. Josep Vallverdú els duu escrits al seu DNA*» (Alcoberro, 1993).

S'ha parlat tothora del Vallverdú escriptor-per-a-nois-i-noies, i en canvi no tant del Vallverdú autor de llibres d'assaig i de proses per a lectors adults, perquè l'etiqueta d'escriptor per a nens ha rebaixat, sens cap mena de dubte, el reconeixement com a autor per a grans. Ho comentava –i ho lamentava–, per exemple, Isidor Cònsul quan deia: «Resulta, però, que sovint hi ha efectes secundaris, com en el cas dels medicaments, i podria ser que la narrativa per a adults hagués estat una víctima paradoxal –i potser inconscient– d'aquest conjunt de facilitats fabuladores...» Ho comentava també Andreu Loncà en un magnífic article titulat «Del País al Jo. Una aproximació als llibres biogràfics de Josep Vallverdú» on es queixava que aquesta altra literatura de Vallverdú «no hagi merescut cap estudi consistent i compacte sobre el qual assentar-se».

Avui podem dir que comptem amb una diversitat d'articles i estudis que intenten abordar molts aspectes d'aquest àmbit –la literatura per a adults de Josep Vallverdú– i, especialment, a partir del 2011 disposem d'una tesi doctoral escrita per Maria Pujol i Valls titulada: *La trajectòria de Josep Vallverdú: entre l'activisme cultural i el talent literari*, que dona molta llum sobre tot pel que fa referència als llibres anomenats personals on

Vallverdú escriu sobre ell mateix, sobre les seves idees, sobre les seves cabòries i mostra aquella part de la seva personalitat i de la seva humanitat que només s'entreveia lleugerament –perquè tampoc no calia– en la seva narrativa per a joves.

Vallverdú ha comentat en diverses ocasions aquest poc cas que sovint se li ha fet a la seva obra no infantil. Al text «L'aventura d'escriure» (dins d'*Entrada lliure*), Vallverdú comenta que, en un moment de la seva carrera, va tenir la pensada de dedicar-se a escriure llibres adreçats a un públic juvenil, i aquesta circumstància va relegar-lo a un estrat específic del qual normalment els mitjans de comunicació s'ocupen molt poc; i com a conseqüència, encara que es tracti d'un autor que ha fet molta i molt diversa obra, des de l'erudició a la crítica, fins al teatre o el llibre de text, l'assaig, la narrativa convencional i la traducció, «*ha quedat al calaix dels autors de llibres per a la quitxalla*». I el llibre infantil ja sabem que no mereix la consideració que té la literatura en general, «*o sigui que, haver-te especialitzat en llibres juvenils, és un desterro de la crítica i de l'atenció dels mitjans*». En definitiva, doncs, els llibres *per a grans* de Josep Vallverdú, segons ell mateix confessa, «*potser mantenen virtuts; el cert és, tanmateix, que no han obtingut sinó un eco curt, favorable al començament, per caure en l'oblit després*».

Probablement molts dels qui hem parlat d'una manera continuada de la seva narrativa infantil i juvenil, en revistes i diaris, hem pogut contribuir a enfortir i a perpetuar aquesta etiqueta d'autor per a joves en perjudici d'altres reconeixements i valoracions.

La literatura d'adults de Josep Vallverdú és àmplia i diversa i va des de volums de relats –*Festa Major* (1961), *Ara mateix eren aquí* (1987), *La germana de la núvia i altres relats* (2008), *Un segrest ecologista* (2009)–, passant pels llibres geogràfics de la sèrie *Catalunya Visió* (1968-69), *Els rius de Lleida* (1973), els assajos sobre temes a l'entorn de Lleida –*Lleida, problema i realitat* (1967), *Viatge entorn de Lleida* (1972), *Lleida, cordialment*

(2005)–; un parell de llibres de poemes –*Poemes del gos* (1977) i *De signe cranc* (2009)–; assajos sobre algun aspecte de la literatura catalana –*De Morera i Galícia a Guillem Viladot* (1980), *El Rector de Vallfogona i la llengua del Barroc* (1982), *Josep Carner, semblança biogràfica* (2008)–, dotzenes de pròlegs de pregons i conferències –*Entrada lliure* (1993), *Convidat a parlar* (1995), *Viatge al segle xx* (2009)–; articles a la premsa –«*La lluna amb les dents*» (1989), «*Finestra i espill*» (2008)– i un etcètera tan ampli com possibilitats d'escriure textos per a les múltiples ocasions que se li oferien i a les quals Vallverdú, amant de l'escriptura, mai no refusava de fer.

Però un dels apartats que Josep Vallverdú ha cultivat més, i de manera més reiterada en l'etapa dels últims anys, ha estat l'apartat de llibres personals que inclouen un gran ventall de formes com ara memòries, dietaris, assajos sobre la seva obra, llibres de viatges... que, com ja he dit, potser no han tingut el ressò que el propi autor i els esmentats llibres es mereixien i que segons Maria Pujol «*la presència del desengany en els últims dietaris fa qüestionar si Vallverdú es lamenta per no haver aconseguit més reconeixement com a escriptor o si està desil·lusionat perquè no s'ha aconseguit el projecte col·lectiu de recuperació de la cultura catalana pel qual sempre ha lluitat*».

Donem una ullada, doncs, al conjunt de pàgines, emocionants i vives, la característica principal de les quals és el fet que, a través d'elles, l'autor es mostra tal com és i parla d'ell mateix, de la seva vida, dels seus sentiments, dels seus records i del seu país. Són pàgines amb un fort component autobiogràfic i que amb un criteri selectiu molt ampli abraçaria per ordre cronològic: *Proses de Ponent* (1970), *Indíbil i la boira* (1983), *La lluna amb les dents* (1989), *Les vuit estacions* (1991), *Entrada lliure* (1993), *Convidat a parlar* (1994), *Vagó de tercera* (1996), *Garbinada i Ponent* (1998), *Desmudat i a les golfes*, (2000), *Hora nona. Llibre de capvespres* (2005), *Quasi nou llunes i Pelegrí dels mots* (2007), *Finestra i espill* (2008), *Ciudadà s/n i Viatge al segle xx* (2009),

Quadern de les coves i Veïnats i fesomies (2010)... i, l'últim, ara com ara, *Però plou poc* (2012).

Molt sovint són llibres, aquests, anomenats personals, on deixant de banda els aspectes literaris, molt habituals en tots els textos d'aquest autor, dominen els aspectes socials i històrics que pretenen retratar una època i uns interessos que permeten al lector fruit del seu valor històric inqüestionable.

Són personals no tant perquè parlen de la persona sinó perquè, sobretot, a través d'ells, parla la persona que, d'una forma directa, despullant-se més o menys, es dirigeix al lector i amb més o menys sinceritat i naturalitat li confessa sentiments, vivències, records o anècdotes. El més genuí, en aquest sentit, probablement sigui *Indíbil i la boira*; el més emotiu, potser, *Desmudat i a les golfes*; el més sincer *Hora nona* i, el més líric, i potser per això, el menys personal, *Proses de Ponent*.

Només cal observar la freqüència amb què van apareixent aquests textos per comprovar quin pes tenen dins l'obra de Vallverdú i quin lloc van ocupant dins la trajectòria vital de l'autor. Entre el primer i l'últim hi ha una enorme diferència pel que fa a la intensitat de les afirmacions i a la passió descriptiva. Entre els de la primera època i els de l'última s'observa una necessitat, també creixent, d'explicar i d'explicar-se.

Diu Xavier Macià que els llibres personals són aquells en què «talment com un pèndol, l'autor ens porta d'un món privat, en què la realitat és íntima, immediata, cap a un món públic, la realitat del qual és externa, objectiva. El primer món és construït, lògicament, amb tot de materials personals: petites anècdotes intrascendents que s'expandeixen com un acordió i produeixen notes impensades, un fil de pensament inesperat, sorpresiu. L'altre món, el públic, neix habitualment de la història més propera, la que llegim als diaris i en fem tema de conversa al bar, a la feina o a casa, però que de la mà del nostre interlocutor, com per art de màgia, pren una nova i insòlita dimensió, contemporitzadora, de vegades, generalitzadora, d'altres. En tots els casos,

Vallverdú se serveix d'aquests dos mons per relacionar-se amb el lector: els seus pretextos literaris, privats o públics, són fonamentalment això, un pretext idoni per parlar, per compartir amb el lector dubtes i certituds, experiències i opinions.»

Proses de Ponent i des de ponent

Cronològicament *Proses de Ponent* és el primer llibre dels anomenats personals. És un conjunt de textos publicats per Destino l'any 1970, després que l'obra quedés finalista del Premi Josep Pla.

Tal com diu el títol i tal com explica l'autor en una «endrega a la deriva» que li serveix de presentació, *Proses de Ponent* és un llibre «compost d'això que en diuen proses d'assaig, però sense dogmatització ni tan sols profunditat». Un llibre de proses susceptible d'esdevenir «un missatge de naufrag». Un naufragi terra endins, cap a ponent. I és que els textos fan referència primordialment a aquestes comarques occidentals «tan poc presents en la nostra literatura». Són unes proses que descriuen, valoren, ensumen, divulguen i discuteixen fragmentàriament unes terres ponentines i la seva gent. *Proses de Ponent* i alhora proses des de ponent a través de les quals l'autor vol «donar testimoni del peculiar ritme de la vida en comarques occidentals, bàsicament agrícoles, ritme servit pel paisatge, la climatologia, per la incorporació de l'home als atuell generalitzadors, pel canvi generacional, per la presència de la dona, la incipient industrialització, el desvetllament cultural, tot inserit dins un marc històric i social que n'ha fet la Catalunya Nova. Però tot plegat, amb una aproximació literària feta d'associacions, d'assaboriment de flaires, ritmes visuals, cadències temporals, música dels dies».

L'autor, «expectador aquietat, tímid, individual, molt clavat a la terra, sensible al vent, saturat de les recòndites belleses que ha anat descobrint», reflexiona, es baralla, s'emociona i critica uns hàbits, una gent i unes circumstàncies que han fet que les terres occidentals, les terres lleidatanes «siguin com un altre país,

en certa manera, un país empetitit al màxim en els anys immediats a la desfeta de la Guerra Civil».

L'obra està estructurada en vint-i-dos capítols, encapçalats per l'«endreça a la deriva» i rematats per un «Soliloqui i *largo finale*». D'entre els capítols més descriptius, geogràficament parlant, cal destacar l'extens i sucós «El riu més llarg de Catalunya», una completa i exhaustiva descripció del Segre a través del seu llarg recorregut. «*Riu de vocació ponentina, riu eminentment continental i obert a totes les aportacions, discret, manso i a les sagnadures, riu dels romans i dels àrabs, i dels pagesos i dels llaguters i raiers de temps antics. Riu de les boires i dels sols d'or, riu dels tòrrids estius, obert a la volta del cel o estranyament misteriós, negre com el recordava Màrius Torres: "un riu profund que corre per una nit d'hivern".*»

Si un capítol descriu el Segre, un altre ho fa de l'Urgell. Lleida serà també la protagonista d'un altre capítol. Lleida, sempre Lleida, «*ciutat cansada de tots els canvis físics que antany li imposà la història*». Lleida, tantes vegades blasmada, tantes vegades enaltida!

Des del punt de vista literari *Proses de Ponent* constitueix un conjunt de textos d'alta qualitat. Josep Borrell, en l'apèndix de la seva versió, analitza algunes de les característiques d'aquesta prosa basada en l'ús de la major part dels recursos del llenguatge, tant els literaris i cultes com els col·loquials. Es tracta de textos que «expliquen» fets, idees, actituds, valors, on s'intercalen anècdotes, situacions reals o viscudes, sobre la base d'un discurs demostratiu i didàctic, amb un llenguatge molt expressiu, combinació del registre culte amb el col·loquial, el resultat del qual és una prosa amena, crítica, humorística, irònica, detallista...

Segons Borrell a *Proses...* «*trobem la imatge de l'escriptor empeltat d'horacià: mescla d'home de lletres i de pagès. Descubrim un Vallverdú pletòric amb el llenguatge: culturalista i col·loquial. Un Vallverdú que es mou a plaer amb el model realista, fet de gent, protagonistes, llocs, escenaris i accions absolutament*

identificables dellà de la trama narrativa. Un Vallverdú gran coneixedor, detallista, de la geografia física de Catalunya. El Vallverdú sorneguer, irònic, d'un humor elegant i d'un cert escepticisme senequista que ens modelen un senyor de grans adhesions, fidelitats i sensibilitats, però reservadament, íntimament, púdicament».

Indíbil i la boira: un cert despullament

Per la seva banda, *Indíbil i la boira* (Destino, 1983), finalista també del Premi Josep Pla, 1982, explica la preparació d'una entrevista que una alumna d'una escola proposa a l'escriptor, però que al final no tindrà lloc. Però l'estímul de reunir una sèrie de punts, d'anècdotes, d'opinions... ja s'ha fet present i l'autor comença a recollir el material més adient...

I, per tant, caldrà, sens dubte, que comenci explicant la seva infantesa a la noia. Vallverdú li parlarà també de la carta astral, dels seus primers delers. De la seva habilitat pel llenguatge, la curiositat per les etimologies i per «*l'expressivitat de la llengua*». El gust per la lectura, per les novel·les d'aventures. Haurà de parlar de l'avi carlí, del pare, tot un senyor, i de la mare, una dona sensible... En definitiva: tot un «*desplegament de precisions que ajuden a dibuixar un perfil*»...

També voldrà explicar-li, encara que la noia no li ho demani, la duresa dels anys de la guerra i els anys terribles de la postguerra. Aquell retorn a Lleida, a finals del gener de 1939: «... *els joves convé que coneguïn aquests fets històrics, així com l'activisme cultural a la clandestinitat*». I més coses: l'experiència de la revista *Temps* i les primeres amistats fortes i –per què no?– la composició dels «Goigs de Sant Clandestí»: «*quin Sant podia ser de més abrandada devoció aquells anys?*».

I bé caldrà treure, un moment o altre, el tema clau: Per què s'ha lliurat quasi exclusivament a la literatura per a nois o noies?, «*a mi m'agrada més parlar d'una literatura majoritària*», i serà forçós fer un repàs a tota la producció des d'aquell ja veterà *El venedor de peixos* de l'any 1960 i revisar les característiques

més importants de la seva extensa narrativa i la sensació agradable, després dels anys, de sentir-se «envoltat d'un bon coixí de lectors».

L'escriptor caldrà que parli dels seus anys dedicats a la docència i també de la seva preferència pels animals. Per poc que l'hagi llegit, la noia coneixerà la seva simpatia especialment pels gats i gossos.

L'escriptor encara tindrà uns mots per aquells personatges que ha conegut a la seva vida i que l'han pogut marcar o influir, per exemple Jordi Rubió que li va ensenyar la diferència entre un professor i un mestre. Josep Pla serà un altre dels homenots esmentats. Però un personatge molt especial serà Ton Sirera, per qui l'autor tindrà un record entranyable i inesborrable. Sirera fou el fotògraf amb qui va compondre la sèrie de llibres gràfics. Fou un excel·lent company de viatge i un estrany amic: «*eren molt mínimes les parcel·les en què coincidíem, però un corrent de simpatia indeturable, una lleialtat neta, tot això en reciprocitat constantment contrastada, ens feia anar a l'uníson, en una satisfactòria coordinació*». Després dels vuit volums de *Catalunya Visió* en van venir d'altres, el més important dels quals fou *Els rius de Lleida*. Ton Sirera s'havia engrescat a fer llibres i «*el tàndem era segur, greixat, la cosa lliscava bé*».

Hi haurà encara un racó per parlar de determinades poblacions com Sant Feliu de Guíxols, o bé l'Alguer, «*esplendorosament tronadeta, meravellosament lluminosa i descaradament mediterrània*». I, d'una manera molt especial, Lleida, la capital de la Terra Ferma...

S'ha dit que *Indíbil i la boira* és un llibre que es pot llegir com si es tractés d'una novel·la, però també com si fos un assaig. Algú podria dir també que es tracta d'un llibre de memòries o d'una biografia –Joan Triadú el qualifica d'assaig autobiogràfic. Amb aquesta obra Vallverdú passa revista a la seva vida amb un to molt personal i crític i facilita al lector unes dades essencials de la seva biografia amb algun retrat a vegades dramàtic.

Loncà comenta també que mentre a *Proses de Ponent* assaja d'explicar el país, a *Indíbil i la boira* intenta d'explicar-se ell mateix.

Tres reculls de conferències

Es tracta de tres llibres: *Entrada lliure* (1993), *Convidat a parlar* (1995) i *Viatge al segle xx* (2009) que recullen textos ben diversos alguns dels quals, per no dir la majoria, són conferències, discursos, presentacions que el mateix autor ha impartit i que, per tant, són llibres, com diu Albert Turull, que es poden considerar novetats només a mitges, «*en la mesura que en algun lloc o altre els seus textos ja han estat fet públics anteriorment, és a dir de forma oral*».

En tots ells es tracta de dissertacions o conferències molt ben estructurades, molt corregides i amb una atenció especial a la seva lectura pública. En totes elles, Vallverdú tenia cura sempre de tots els detalls per tal d'atraure l'atenció dels oients.

Els temes d'aquestes conferències són ben diversos però vistos amb una certa perspectiva el lector podria establir-hi uns eixos que s'aniran repetint durant els tres llibres: temes culturals centrats en la feina de l'escriptor, fenòmens sociopolítics que demostren els tòpics de les civilitzacions i el progrés de la humanitat i l'estat i la situació política del propi país.

Com diu Albert Turull, no som davant de textos representatius del millor Vallverdú narrador de ficció, ni tampoc del més íntim –com s'esdevé en els dietaris i memòries–, «*però sí que ho són del Vallverdú "públic", del mestre cívic, del savi que acut plenament conscient del seu deure al ritual exquisit de la cultura expressada en veu alta*».

La lluna amb les dents i Finestra i espill, **dos reculls d'articles a la premsa**

Tampoc no m'entretindré en els llibres que recullen els articles de Josep Vallverdú a la premsa més diversa i plural, tot i que amb

una irregular i desigual freqüència. Em refereixo als títols: *La lluna amb les dents* (1989) i *Finestra i espill* (2008).

Es tracta de dos llibres que esdevenen dues antologies dels millors articles de Josep Vallverdú i que permeten recollir i agrupar per temes multitud d'articles disseminats en la més gran diversitat de publicacions i que serien ara molt difícils de trobar.

Vallverdú parla dels seus articles dient que el lector hi trobarà «*un desig intens de buscar-me el propi perfil, de dibuixar-me, i de comprovar si he arribat a un determinat grau d'equanimitat, o continuo anàrquic i enderiat, confús i irritable. Irritable sobretot amb mi mateix, incapaç d'encaçar la lluna amb les dents*».

Vagó de tercera, Garbinada i ponent i Desmudat i a les golfes. Una trilogia personal, històrica i memorable

Vagó de tercera és el primer de tres llibres de records que Vallverdú dedica a fer exposició personal, com ell mateix diu. Es tracta d'un llibre destinat a contar «*situacions determinades, experiències puntuals, fenòmens que han passat prop meu i que m'han impressionat*». Un recull d'estampes d'una època –la postguerra espanyola– que el diari *Segre* va publicar, en part, per capítols, durant l'estiu de 1994.

Conformen *Vagó de tercera* una trentena de capítols la característica principal dels quals és l'evocació i el record. Des de la descripció dels vagons de tercera –expressió que dona nom al llibre–, passant pel detall de peces de vestir com les corbates i els jerséis o l'expressió d'una sèrie de sensacions sobre fets ben diversos –la mort del padrí, la universitat, les cançons i els anuncis propis de l'època, la vida al camp o el barri de Gràcia– i, sobretot, el record d'una guerra «*que ens havia fet madurar a tots precipitadament i ens havia enfangat de lletjors, aquella atmosfera*».

Amb un llenguatge desapassionat ja per la distància en el temps però càlid i sensible, Vallverdú, a vegades amb humor, i a vegades amb una fina ironia, revisa determinades situacions

insòlites com l'aparició de la censura i l'enginy d'alguns editors valents per esquivar-la, o analitza les nefastes conseqüències de l'anomenat *problema catalán*. *Vagó de tercera* és una mena de calaix de sastre on s'amuntega ordenadament una sèrie equilibrada de records evocats amb un llenguatge viu, precís i directe.

Garbinada i ponent, el segon llibre de la trilogia, és una crònica dels anys cinquanta que s'inicia amb la seva anada a Sant Feliu, deixant per primer cop el marc familiar patern, i començant a treballar a l'ensenyament, coneixent també el món del tap de suro. Igualment és el temps de les primeres onades de visitants estrangers, del perfeccionament de l'anglès i de les primeres novel·les en castellà, dels primers premis, de la coneixença de Gaziol, del seu ensinistrament en el món de la premsa, del contacte amb el mar, del Centre Excursionista, de dispeses pintoresques i del canvi social que el fenomen turístic comporta. Tot això dins un marc, el de la nova família, somogut permanentment per la difícil salut del fill que condicionarà per sempre més la vida i l'activitat de l'escriptor, que es va formant i que manté lligams amb la resistència cultural a Barcelona i que sap que, tard o d'hora, tornarà a Ponent.

Una dosi de fe, una capacitat de treball que es fonamenta en una voluntat i una alerta constants, preparen l'autèntic camí d'un creador literari que farà eclosió dins els anys seixanta. Aquest llibre hauria pogut ser un diari, una autobiografia, una novel·la o també un guió de pel·lícula. És, de fet, la confessió d'uns anys. Però, mentre que a *Vagó de tercera* l'espectador encara quasi adolescent observa la societat de postguerra a la Barcelona dels quaranta, i entra poc en el torrent de les planes, a *Garbinada i ponent* l'autor està sempre en primer pla, no desapareix pràcticament de la pantalla en tot el llibre perquè la peripècia personal pròpia el té pres. Tant com la necessitat de contar-la.

Garbinada i ponent, doncs, ha esdevingut un dels més personals dels *llibres personals*. Potser també el més difícil en un autor que normalment s'ha «despullat» poc i gairebé mai no ha

volgut confessar del tot els seus sentiments més profunds, i les poques vegades que ho ha fet ha estat amagat darrere del tel·liníssim de la ironia i de l'humor. Ell, Vallverdú, que ha confessat que no sabia escriure unes memòries ordenades cronològicament, aquí descriu aquest tros de peripècia íntima any per any, del 1949 al 1961, en un buidat que sorprèn els lectors, fins i tot els qui, com aquest biògraf, estem acostumats a una prosa certament clara, però a l'exposició més distanciada, o púdica, dels temes. El compromís amb ell mateix, però, ha decidit la jugada. «Un llibre imprescindible, intens, sincer, emocionant –com ha escrit Vidal Vidal–, un recull de vivències. L'home de Lleida, home de lletres, escriptor tot terreny, fecund i cívic, mestre i model.»

Finalment, *Desmudat i a les golfes* és l'últim volum d'aquesta trilogia memorialística. Si la dura postguerra era un referent a *Vagó de tercera*, i el desencís dels anys cinquanta marcava *Garbinada i ponent*, la Catalunya abocada al precipici que l'autor es va trobar tot just posar els peus en aquest món és el punt de partida de *Desmudat i a les golfes*.

El llibre ens permet conèixer i tenir notícia de la història dels Vallverdú des d'un rebesavi de l'autor, «en un país de paisatges de pins i alzines i clapas de blat on ressonaven les campanes de l'àngelus».

Vallverdú té la capacitat de fondre, en aquestes pàgines, la memòria personal amb la història general, per unir l'evolució familiar amb l'evolució social del país. Són tres generacions que comparteixen el protagonisme del llibre (el mateix autor, el seu pare i el seu avi) i confegeixen una magnífica pel·lícula d'aquella societat que va veure trontollar els seus fonaments a mesura que, a cavall del progrés, el món se li eixamplava sota els peus.

El llibre, centrat en el perfil acolorit de la infantesa escolar i de vacances de l'autor, retrata episodis històrics com l'Exposició Universal del 1929, la mort d'Àngel Guimerà, la visita de Francesc Macià a Lleida, els fets d'Octubre, el 18 de Juliol, la repressió anarquista i els bombardejos franquistes. I en un dels bombar-

dejos, la voladura del campanar de Sant Martí de Maldà. Tot plegat, el retrat d'una etapa històrica significativa per la diversitat d'influències que el noi Vallverdú va poder canalitzar per enfocar i construir-se un futur aleshores difícil i imprevisible.

L'escena, la metàfora de què parla el títol del llibre, és una imatge clara i potent del despertar d'aquell noi: la descoberta de les golfes. «–Aquí no s'hi viu –li va comentar l'avi–. Està tot obert, s'hi posa pols. S'hi ha de pujar desmudat–. El petit Pepe no podia saber fins a quin punt havia quedat lligat a les golfes de ca l'Eloi. Avui ho sap, les porta dins, molt endins. Aquell lloc tenia un encís peculiar.» Hi ha «llocs» o indrets, en la vida i la trajectòria literària de Vallverdú: l'illa inventada, Piranos, n'és una des les més utilitzades. Les «golfes» n'és una altra. Petits racons paradisiacs on l'autor es trobava a ell mateix i des d'on observava el món i els esdeveniments.

Els dietaris

Però és en els dietaris –un conjunt de set llibres– on Vallverdú ens presenta el seu perfil més humà i ens confessa les seves cabòries i els seus neguits. Un Vallverdú que amb l'edat es va entossudint a denunciar les mancances del polític i les ambigüitats davant d'un procés que ens hauria de dur a la plena llibertat, és a dir, a la independència.

El primer i el més poc contundent d'aquests dietaris –potser per ser el primer– és *Les vuit estacions* (1991), escrit al llarg de dos anys, on l'autor aboca vivències i opinions, però també ampliacions d'alguns temes que havia tractat en curtíssims articles a la premsa i que aquí trobem amb un desplegament més sostingut «com pot esperar-se –diu Vallverdú a la introducció– d'una persona amb quaranta anys d'obra literària publicada, referències constants a la caducitat de tantes coses que abans vèiem ufaneses i tibants».

En aquest llibre hi tenen cabuda comentaris i anotacions de tota mena: petits capítols familiars aparentment intrascendents

(un convit, un viatge, una celebració d'aniversari, un accident domèstic...), notes paisagístiques, apunts filosòficoexistencials, notícia de llibres, d'actes socials, de persones, efemèrides diverses i comentaris generals sobre art i literatura..., etc.

«Però per damunt de tot –diu Xavier Macià–, Les vuit estacions és el llibre en què s'hi destaca la dimensió humana de l'autor. En efecte, en aquest dietari, datat entre els anys 1988-1989, però en el qual es fan constants al·lusions al passat, Josep Vallverdú hi aboca sobretot “memòries i confessions”, hi escampa, d'ací d'allà, notes disperses, reflexions, interrogants, que, ben localitzats i degudament organitzats, forneixen al lector atent una informació valuosa sobre el perfil humà i literari de l'escriptor.»

Les vuit estacions, però, és un primer dietari separat del segon –Hora nona. Llibre de capvespres (2005)– per un període de catorze anys. I, alhora, Hora nona és el primer d'una sèrie més sostinguda de dietaris –Quasi nou llunes (2007), Ciutadans s/n (2009), Quadern de les coves, Veïnats i fesomies (2010) i Però plou poc (2012).

Hora nona. Llibre de capvespres. (2005)

Hora nona, tal com indica el subtítol, és un llibre de capvespres, o un dietari o, com diu el mateix Vallverdú, «un llibre de confessions, on expresso el meu parer sobre temes diversos que m'afecten i estic segur que afecten també la meva col·lectivitat». Hora nona és un rosari de records, talment un recull de cartes enviades a un amic, Niço, a qui l'autor dirigeix les seves opinions i confessions.

És el primer dels últims llibres personals on Vallverdú mostra, amb energia, «situacions, conflictes, sentiments, actituds, militàncies, desigs, desil·lusions. Aquest, doncs, és un dietari crepuscular, dolgut, ben cert que punyent a voltes. No és un llibre de memòries, és un llibre de cabòries.»

El llibre, dividit en capítols breus i cada un d'ells encaçalat amb un dels sants del dia, pràctica que Vallverdú utilitzarà en

altres obres posteriors, és també un santoral a través del qual Vallverdú mostra els seus coneixements i la seva àmplia cultura, i també la seva lleu sornegueria a l'hora de situar i d'explicar cada un dels sants i santes esmentats... I aquesta introducció, més o menys curta, basada en el santoral, li dona peu després a parlar de qualsevol altre tema.

I quins són els temes que més preocupen Josep Vallverdú? De forma desordenada i sense establir cap prioritat, diria que un dels que sobresurt és el de la mort. També, la situació actual del món, el moment polític i social, que el preocupa i de quina manera. Vallverdú també parla dels polítics que «es tiren plats dialèctics pel cap mentre la cassola s'agafa. No plantegen el tema de la supervivència, sinó que arbitren pedaços i sargits per a cada menuda ocasió». I, de cop, com volent sorprendre el lector, parla de manera molt emotiva de l'amistat i dels amics: «Seure a taula amb amics és instal·lar l'escalforeta de l'amor. Tenir amics és transitar amb més seguretat i energia per aquesta vall de llàgrimes.»

El record dels que ja no hi són l'enterboleix. Vallverdú confessa sovint el seu estat d'ànim, i parla del seu calendari personal «que cada dia té els fulls més grocs i les festes menys lluïdes». No té inconvenient a manifestar que està trist: «Sortosament, encara em llevo cada matí amb l'impuls de moure'm, de fer coses.»

És evident que Hora nona és un llibre realista. Crec que un dels més realistes que ha escrit mai Josep Vallverdú. I el lector sap que ser realista avui pot voler dir adoptar un to força pessimista. I un nivell d'irritació que Vallverdú no amaga ni vol amagar. Els moments actuals no són pas per tirar coets. Sobretot quan diu, per exemple, que la nostra llengua, un dels temes protagonista del llibre, «està amenaçada d'extinció». Vallverdú parla d'ell i del seu estat d'ànim en diversos moments: «Sovint em sento cansat. Cansat potser no és el mot, lassat m'agrada més. La lassitud no és la fatiga de qui ha molt caminat o ha destralejat tot un arbre: lassitud és un desig de sentir-se fora del món.»

Hora nona és també un llibre valent, sobretot quan l'autor parla d'independentisme: «personalment em plauria del tot pertànyer a una nació amb Estat propi, és a dir, clarament i bonament fora d'Espanya». D'una Espanya que Vallverdú qualifica de «mal encaixada en Europa i mal encaixadora de les nacions dins d'ella».

Josep Vallverdú es mostra, tant en aquest dietari com en els que aniran venint, un home de gran vida interior. Vallverdú no pontifica, només proposa; no afirma, només suggereix; «no escriu per parlar d'ell –com diu Xavier Macià–, sinó que parla d'ell perquè escriu, perquè conversa amb el lector».

Quasi nou llunes (2007)

Dos anys més tard d'*Hora nona*, Vallverdú escriu *Quasi nou llunes* (2007). Tal com diu Miquel Viladegut en el pròleg, amb aquest títol Josep Vallverdú expressa el període de temps emprat per redactar aquest dietari, «un dietari que va en paral·lel al procés del gra d'ordi o de blat que es torna espiga, des que l'autor n'observa la sembra tardana a inicis de novembre fins que el veu groguejar com l'or a mitjan juny. Vallverdú hi elabora un tipus de discurs realista, cívic, sobiranista, reivindicatiu, reflexiu, irònic, erudit i, a camins, poètic».

Vallverdú –ja ens hi havia acostumat en *Hora nona*– parla sense embuts ni edulcorants, sobretot en el camp de la política, d'allò que realment pensa. No sols hi defensa la seva condició de català, la seva opció política amb una clara opció per la independència sinó que, a més, denuncia l'aversion d'Espanya a la cosa catalana, que fa insostenible la simple convivència de les dues cultures. Vallverdú s'indigna –paraula de moda davant els últims fets de caràcter social– per la poca ambició política dels catalans. Indignació que transmet ràpidament al lector i, en aquest sentit, el llibre actua també com a estímul de la creixent indignació del país.

Vallverdú fa ús d'una prosa directa, incisiva, amb nervi, que de vegades, com diu Viladegut, «és un veritable exercici d'estil,

rica lingüísticament, per atraure la mirada i l'atenció d'aquest lector cap a una enorme amalgama de temes la importància dels quals no pot deixar ningú indiferent, i opera, en la línia de la gran tradició moralista que abraça des de Michel de Montaigne a Josep Pla, anant de la cosa més universal a la més concreta, d'allò que ja és història a allò que és l'actualitat més rabiosa».

Com ja feia a *Hora nona*, Vallverdú inicia cada capítol amb un apunt del sant del dia per passar a continuació a desenvolupar el tema més divers i més imprevis amb una mirada crítica i perspicax. Alguns d'aquests temes poden semblar reiteratius en el conjunt dels altres dietaris però a Vallverdú li va bé aquesta esporàdica reiteració per blasmar de nou, i amb paraules possiblement més contundents encara, situacions i efemèrides que no vol ni pot oblidar per la seva transcendència i per la seva actualitat, tenint en compte que l'actualitat és també reiterativa, com és obvi.

Comentaris sobre fets històrics, anècdotes més personals, denúncies i reivindicacions per defensar la llengua, el record d'amics que ja no hi són... referències a alguns dels seus llibres, a l'art d'escriure... i, també, a l'edat i a les ganes de continuar escrivint: «Deurà ser molt pitjor que un dia perdi, a més de les ganes de llegir, les ganes d'escriure. Però sospito que això es produirà molt més tard, perquè és una activitat que engega a punta de dia i em renova l'energia.»

Ciudadà s/n (2009)

Ciudadà s/n fou publicat dos anys després de *Quasi nou llunes* i escrit des de maig a agost del 2008. Vallverdú, aquí, mostra un cansament que l'aboca fins i tot a dir que «hi ha un moment que, en adonar-te dels quatre que n'has escrit [de dietaris, és clar] te'n sents com a cansat». Els lectors sabem, però, que mentre tingui ànims continuarà fruit del plaer d'escriure. Ell mateix ho ha expressat en més d'una ocasió: «escriure és viure».

La tònica d'aquest nou dietari –la tònica i la tècnica– continua essent la mateixa dels dietaris anteriors: un recull impressionant

d'opinions i comentaris, sobretot allò que Vallverdú viu i sent i, per tant, li crida l'atenció fent, sovint, petites digressions sobre algun punt o alguna qüestió més concreta. «*La digressió –diu Vallverdú– és el meu sistema, gairebé diria que el meu batec vital. Canvio de tema sovint, com si cerqués aire nou a cada estona.*»

Les preocupacions bàsiques continuen essent les mateixes de sempre –els plats de sempre, en definitiva– tractades, això sí, amb una mirada més actualitzada, més rotunda, més crítica.

Voldria aclarir, però, que, malgrat el desencís i el cansament, Vallverdú continua essent aquell pessimista que treballa com un optimista, amb una vitalitat i una salut bastant excepcionals: «*La vida és feta d'un rosari de constants anècdotes, gran part de les quals configuren els misteris de dolor del referit rosari. I si no ho creieu, espereu a tenir l'edat que tinc jo en escriure aquestes planes.*»

Quadern de les coves (Dietari, 2008-2009)

Quadern de les coves (Dietari, 2008-2009) és el cinquè dels dietaris. L'autor comença matisant què entèn per dietari: «*no cal que un dietari segueixi una determinada forma, molt estricta, ni mostri tendència a la confessió directa, a manera d'un diari íntim, pot molt bé aparèixer flexible, no rígid quant al calendari, i fins i tot, com és el cas present, amb aparença d'un enfilall d'articles d'opinió, quasi dignes d'un periòdic, aprofitadors i espremedors dels esdeveniments del moment.*»

El nom del llibre es desprèn del lligam que implícitament estableix entre la seva residència actual, l'Espluga de Francolí, i la capital del Bages, en parlar de les respectives coves: les de Sant Ignasi a la coveta de Manresa o el de la Cova de la Font Major de l'Espluga de Francolí.

Però, segons Albert Macià, autor del pròleg, «*fora dels arrelements físics, hi ha unes altres coves, les del nostre propi espai interior, ple de giragonses i encabellaments inquietants; tot ell*

és format per l'erosió o per la plenitud del temps i de les vivències. Drenatge d'inquietuds, d'ombres i de penombres (d'allò viscut, imaginat o pensat), crec que convé visitar i revisitar, de tant en tant o ben sovint, aquesta altra geografia que tan freqüentment passem per alt i deixem d'aguaitar, tanmateix tan propera i nostra, el jo més íntim i personal.»

Així, doncs, del novembre de 2008 fins al setembre de 2009, Vallverdú va fent anotacions puntuals de fets actuals (país, economia, educació, civisme, televisió, informació, política) que susciten el seu interès. Com ha estat habitual en els dietaris anteriors, aquí també trobem reflexions agudes i lúcides, sovint tocades d'ironia chestertoniana: «*a través d'elles –diu el prologuista– no solament l'autor ens mostra les seves coves interiors sinó que ens remet a les nostres pròpies galeries de sentiments, de pensaments, del viure dia a dia i de les corresponents preocupacions.*»

Una actitud de cansament segueix sobrevolant per les dates del Dietari: «*He perdut ganxo, si mai l'havia tingut per tractar amb la xicalla, que, formant la massa del grup classe, és desinteressada del tema, i no sé què dir-los. Sempre em faig el propòsit de renunciar a parlar a les escoles i un dia tallaré en sec. Els fan formar una estona per escoltar o dialogar amb un senyor desconegut, a més a més, molt vell, que ha escrit un dels llibres que els han manat de llegir i tinc la sensació que em miren com una part dels odiats estudis, de l'odiada lectura obligatòria. L'únic consol que els queda és pensar que aquella hora s'estalvien una classe... A més, aquesta visita coincideix amb la temporada que passo de reflexió sobre l'escàs interès per la cultura literària que té el públic en general, i les conclusions pessimistes que en trec.*»

Hi trobem també la narració de l'accident de cotxe que va patir Vallverdú amb la Isabel i l'Eloi, amb la consegüent ruptura de l'estèrnum per part de la Isabel i rascades i alguna cremada en tots tres, i com van ser atesos per un conductor que es va aturar... Hi comenta, també, el seu interès a confegir de tant en

tant algun relat viu i emocionant destinat al seu públic més fidel –el públic infantil–, per exemple un *Bestiolar* divertit i atractiu o un nou joc de l’oca, *Tiro perquè em toca*.

I un últim record per als amics –cada vegada menys– que li queden: «*posant-hi tota la bona cara que vulguis, estem arribant al capdavall. Els amics que em queden, entre ells algun diamant com tu, em donen suport i m’obren finestres de bonança. Amén*».

Però plou poc (2012)

Però plou poc és, ara com ara, l’últim dietari de Josep Vallverdú que va des de març a juliol de l’any 2011. Un nou dietari que s’afegeix a la llista dels anteriors i que ja són sis i, junts, conformen un munt de pàgines on l’autor escriu allò que sent i allò que pensa, allò que observa i allò que veu, i ho fa amb un to crític i reivindicatiu quan cal.

Vallverdú continua escrivint, com és habitual, amb un llenguatge precís i cultivat oferint al lector una enorme diversitat de comentaris sobre una encara més gran diversitat de temes. El lector hi trobarà des de referències i comentaris sobre diversos personatges (Esquilache, Josep Moragues, Prat de la Riba, Lincoln, Luter...); també alguna referència al sant del dia (Isidre, Joan Baptista, Felip); a escriptors (García Lorca, Larra); referències personals (l’atorgament del Premi d’Honor de les Lletres Catalanes); el comentari d’una visita a l’IES Cal Gravat de Manresa; un emotiu record per als amics morts (Josep Vicente, Víctor Torres); referències a temes d’àmbit general com el cinema, la literatura, els mitjans de comunicació i, sobretot, sobre la llengua. És en aquest últim punt, el de la llengua, on Vallverdú mostra més clarament les seves reivindicacions i la seva contundència.

Tanquen el dietari una carta al Conservatori de Música de Tarragona, per una qüestió de drets d’autor, i una anècdota: el dia del seu 88è aniversari un amic té l’acudit d’enviar a la premsa lleidatana «*una fotografia meva amb felicitació inclosa, per tal de divulgar la formidable notícia del meu aniversari, amb el*

següent text: “Ves per on... tot trafiquejant, tot fotografiant, tot viatjant, tot escrivint, tot relatant, tot dibuixant, tot traduint, tot festejant, tot delectant, tot lluitant, tot... uff! Aquest dissabte, 9 de juliol, ja en fa 88... Aneu-li al darrere!”» i Vallverdú acaba, precisament, el dietari, dient amb to humorístic: «*Dia arribarà que anireu, físicament, de debò al meu darrere, camí d’aquells xipresos que veieu al fons. Que sigui quan toqui. I que plogui.*»

La referència del títol amb la meteorologia, Vallverdú l’explica dient que «*plou, però no cau mai tot allò que hauria de caure. I aquesta constatació meteorològica la transposem, com una transparència fotogràfica, a la nostra situació nacional, política, social i cultural*». Així situa l’autor el projecte d’aquest dietari d’anotacions creuades: «*un fet del dia a la vora d’un record d’un altre dia*». El resultat és un mosaic diàfan i clarivident.

Observacions finals

No he citat dos títols importants que d’alguna manera contenen aspectes també molt personals de l’escriptor, però que cal desmarcar del gruix dels dietaris perquè persegueixen un objectiu força diferent. Es tracta dels llibres: *Pelegrí dels mots* (2007) i *Veïnats i fesomies* (2010).

El primer d’aquests llibres, *Pelegrí dels mots*, ofereix un recorregut, inevitablement vestit de reflexions diverses, sobre bona part de la seva obra publicada, «*aquella que es va cuinar i servir acompanyada d’anècdota*», on Vallverdú comenta tot allò que es coïa al voltant de la creació de cada llibre, la brega que l’autor sostenia amb editors, censura, empresaris, crítics, altres escriptors o ell mateix, tantes vegades dubtós o perplex sobre la viabilitat o l’encert de la pròpia producció.

La història d’aquestes anècdotes literàries està narrada de recules, a partir dels llibres més recents i retrocedint en el temps fins a arribar «*als primers escrits sorgits de la meva ploma; mai més ben dit, atès que el text més antic exposat és de 1930*». Es tracta d’un llibre important, ja que l’autor ha escrit molt però no

s'ha entretingut gaire a comentar els seus títols, el perquè dels temes i personatges i les trifulgues pel que fa a les relacions amb els editors i els lectors. Els fans de Vallverdú trobaran, aquí, informacions sucoses que ajudaran a conèixer, des d'una nova perspectiva, el tarannà de l'escriptor.

El segon, *Veïnats i fesomies*, és més aviat una crònica que recorre totes les residències on ha viscut Josep Vallverdú destacant-hi una persona –un amic fidel–, veí de cada una de les residències.

Segons Vallverdú «*al llarg de la vida habitem en un o diversos llocs, però ens movem també "enmig" de persones, algunes de les quals llueixen en el nostre quadre d'honor, o ens són molt particularment estimades. Tant l'indret com les persones ens esculpeixen i deixen incisa una particular empremta en nosaltres, fruit del pas pels llocs i de la immersió en societats diferents*».

L'autor ha viscut en set indrets de Catalunya, i ens en descriu l'influx que, al grat del pas dels anys i de la maduració personal, han tingut sobre el seu esperit. Alhora, posa en relleu personalitats que a cada una de les poblacions acompanyaren cordialment el seu pas i la seva residència. Tot això mentre la vida de l'autor creix des de l'adolescència fins a la vellesa. Un fris amable a estones, líric en d'altres, dramàtic i colpidor, també, servit per la prosa exacta i incisiva que caracteritza el nostre escriptor. «*La gleva, la pedra i el vent de cada indret, més els cors que se t'hi han agermanat, et completen el teixit de la vida.*»

Pelegrí dels mots i *Veïnats i fesomies* són dos llibres doncs que, d'alguna manera, es complementen. Els dos tenen en comú el protagonista, l'autor, però *Pelegrí dels mots* l'aborda a través dels seus llibres i, per tant, ens remet a la seva obra –pocs escriptors parlen de la seva obra– i, en canvi, el segon, ens remet a les seves residències i als seus amics estimats. Una doble visió per conèixer millor la personalitat de l'escriptor. Un escriptor es fa a partir del que escriu i escriu el que escriu a partir d'allò que viu i d'allò que veu. Vallverdú és fruit de les terres que ha

trepitjat i dels amics que hi ha conegut. I ens ho explica amb paraules.

Abans d'acabar aquest capítol destinat als llibres personals, voldria expressar unes conclusions finals apuntades ja des del seu inici i reiterades al llarg de tot el text.

Vallverdú, a partir d'un moment que situaria en la publicació del dietari *Hora nona* (2005), decideix parlar clar i sense ficció –ell, que fins ara ha estat un mestre de la ficció– i explicar com se sent. És cert que ja ho havia anat insinuant en llibres anteriors, com ja he dit, a partir d'*Indíbil i la boira* (1983), tímidament, això sí, ja que en aquell moment, per un pudor comprensible, l'autor no gosava expressar encara de manera clara les seves opinions. *Hora nona* marca això que ara se'n diu un punt d'inflexió a partir del qual ja res no serà el que era. A partir d'aquest llibre i d'aquesta data puc dir que Vallverdú no tindrà pèls a la llengua tant per confessar-se públicament i «despullar-se», com per reclamar, denunciar i, òbviament, mostrar la seva indignació i mostrar el seu cansament, temes que ha estudiat i recollit sobretot Maria Pujol en la seva tesi.

Mai com fins ara Vallverdú no havia escrit coses com aquesta: «*Hi ha moments que és necessari que tot un poble es posi dempeus.*» O bé, com aquesta: «*Amic Josep Maria: estic cansat de moltes coses; de defensar la meua llengua no me'n cansaré mai. En aquest punt voldria tenir-ne consciència fins al darrer moment.*»

Vallverdú escull el recurs del dietari perquè és una forma molt directa d'arribar al lector i és una forma de consciència del pas del temps que li permet anar fent un succint balanç entre l'efímer i el perenne, entre el passat i el present però amb una mirada lúcida cap al futur, un futur que, malgrat la bona salut, ja preveu no gaire llarg com el futur del país, en aquest cas molt disminuït i malaltís.

A moments el lector intueix que Vallverdú no acaba d'estar gens content ni de l'evolució del país ni satisfet de la seva apor-

tació com a escriptor. «Entre l'èxit personal i el desencís», dit amb les paraules de Maria Pujol. Per exemple, en força de les nou cartes al seu amic Niço, que comprèn *Hora nona*, declara insatisfacció i mostra un cert ressentiment com a escriptor i com a català. L'interès del treball de Maria Pujol és el d'intentar estudiar i esbrinar aquesta qüestió, si «*Vallverdú se sent frustrat arran de la seva obra o com a activista cultural*».

No obligaré el lector d'aquests comentaris a llegir tota la tesi de Pujol, tot i ser un text interessantíssim, i passaré a les conclusions a què arriba l'autora de la tesi: Vallverdú ha rebut el reconeixement universal com a escriptor per a joves, gènere en el qual ha excel·lit de manera notable i que de cap manera no li ha pogut aportar o provocar un sentiment de frustració sinó tot el contrari. «*Si Vallverdú se sent frustrat –diu Pujol– és perquè s'adona que els Països Catalans pateixen moltes deficiències que ell i altres homes de lletres contemporanis van intentar superar i s'adona, per tant, també que les generacions posteriors no han volgut prendre el relleu per continuar la tasca que ells havien iniciat.*» És a dir, el projecte col·lectiu probablement no ha reeixit.

I diu, Vallverdú: «*Sobre si jo crec que el meu projecte personal hagi fracassat, em sembla que he de posar-ho en dubte: als meus anys, tinc encara una robusta consciència de treballador de la cultura, una fresca il·lusió per enllestir llibres i una alertesa i un desvetllament bullidor pel que m'envolta.*»

En dono fe: Vallverdú continua amb una força implacable barrinant nous textos, acceptant nous parlaments i xerrades. I no defuig continuar treballant alguna estona a l'hort: «*El vol silencios d'un insecte, retall de vida, crea durant uns segons una espurna de llum al meu davant.*»

Els premis i mencions atorgats a Josep Vallverdú per la seva obra infantil i juvenil són els següents:

- Premi Mossèn Chusep, 1953: *Las cinco vidas del «Nereo»*
- I Premi Joaquim Ruyra, 1963: *Trampa sota les aigües*
- VI Premi Folch i Torres, 1968: *Rovelló*
- VIII Premi Folch i Torres, 1970: *En Roc drapaire*
- Llista d'Honor del Premi de la Comisió Catòlica Espanyola de la Infància (CCEI), 1970: *Rovelló*
- Llista d'Honor del Premi CCEI, 1971: *En Roc drapaire*
- Llista d'Honor del Premi CCEI, 1972: *L'home dels gats*
- Llista d'Honor del Premi CCEI, 1974: *Bernat i els bandolers*
- Llista d'Honor del Premi CCEI, 1975: *Un cavall contra Roma*
- Libro de interés juvenil, Ministerio de Cultura, 1977: *Tres xacals a la ciutat*
- Libro de interés infantil, Ministerio de Cultura, 1979: *En Mir, l'esquirol*
- IV Premi Crítica Serra d'Or, 1980: *Història de Lleida explicada als joves*
- Llista d'Honor de l'IBBY, 1980: *En Mir, l'esquirol*
- Llista d'Honor del Premi CCEI, 1980: *Els amics del vent*
- Llista d'Honor del Premi CCEI, 1981: *L'alcalde Ferrovell*
- I Premi Generalitat de Catalunya, 1982: *L'alcalde Ferrovell*

VI Premio Nacional del Ministerio de Cultura, 1983: *Saberut i Cua-Verd*

Llista d'Honor del Premi CCEI, 1983: *Saberut i Cua-Verd*

Candidat al Premi Andersen, 1988: pel conjunt de la seva obra

Premi J'aime lire, 1990: *Rovelló*

Premi Bernad Versele, 1991: *Rovelló*

Premi Alice-città di Sassari, 1993: pel conjunt de la seva obra

President d'Honor del I i II Congrés de Literatura Infantil i Juvenil Catalana, Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, 1997 i 2001

Premi Pier Paolo Vergerio de literatura juvenil, Universitat de Pàdua, 1999: pel conjunt de la seva obra

Homenatge a *Rovelló*, 27 de març de 2009, Manresa

Premi Crítica Serra d'Or de narrativa juvenil, 2008: *El testament de John Silver*

Reconeixement infància, en l'apartat de literatura per a joves, 2009

Premis i reconeixements per la seva obra per a adults o per la trajectòria personal:

Premi Josep Pla, 1969 (finalista): *Proses de Ponent*

Premi Ciutat de Terrassa, 1970 (finalista): *L'eixam*

Premi Joan Santamaria, 1971 (finalista): *Hola, Tom*

Premi Josep Pla, 1982 (finalista): *Indíbil i la boira*

Premi Ramon Fuster, 1988: per la tasca pedagògica

Creu de Sant Jordi, 1990

Escriptor del mes, maig de 1990

Premi Jaume d'Urgell, Consell Comarcal de la Noguera, 1999: en reconeixement de la seva obra literària

Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, 2000

Medalla d'or de la Universitat de Lleida, 2000

Premi Trajectòria de la Setmana del Llibre en Català, 2002

Doctor Honoris Causa per la Universitat de Lleida, 2004

Escriptor homenatjat pels llibreters a la Fira del Llibre Vell, 2008

Fill adoptiu de l'Espluga de Francolí, 2008

Premi Olivera d'Or, Garriguenc de l'any, 2009

Memorial Joan XXIII, 2011

Premi Jaume Fuster dels Escriptors en Llengua Catalana, 2012

Bibliografia

- ALBANELL, Josep: «Escriure a Lil·liput», *La sabateta de vidre*. Catarroja: Perifèric edicions, 2005.
- ALCOBERRO, Agustí: «Un príncep iber o un esclau romà», *URC*, 8 (hivern 1993).
- ALOY, Josep Maria: *Camins i paraules. Josep Vallverdú, l'escriptor i l'home*. Lleida: Pagès Editors, 1998.
- : *Contes en òrbita*. Barcelona: La Magrana, 1991
- BALLAZ, Jesús: «Lectura e identidad», *Primeras Noticias*, 171 (2000).
- BOADA, Francesc: «Josep Vallverdú, un homenatge guanyat a pols», *El Món* (14-10-1983).
- BORRELL, Josep: Introducció, notes i apèndix a *Proses de Ponent*. Barcelona: Editorial Barcanova, 1994.
- CELA, Jaume i PALOU, Juli: Apèndix a *L'home de gregal*. Barcelona: Editorial Barcanova, 1992.
- CÒNSUL, Isidor: «Josep Vallverdú: un escriptor tot terreny», *Cultura*, 18 (novembre, 1988), ps. 4-8.
- DURAN, Teresa: «L'aventura de llegir a Josep Vallverdú», *URC*, 8 (hivern 1993).
- LONCÀ, Andreu: «La Biblioteca Vallverdú», *Ressò de Ponent*, 150 (juny, 1997).
- : «Una aproximació als llibres biogràfics de Josep Vallverdú», *URC*, 8 (hivern 1993).

- MACIÀ, Albert: Pròleg a *Quadern de les coves*, Lleida: Pagès editors, 2010.
- MACIÀ, Xavier: *Les quatre estacions*. Text inèdit.
- : Pròleg a *La germana de la núvia i altres relats*. Lleida: Pagès editors, 2008.
- PEREÑA, Josep: «Els anys s'escolen... », *Miscel·lània. Homenatge a J. Vallverdú*. Lleida: IEI, 1987.
- PUJOL VALLS, Maria: *La trajectòria de Josep Vallverdú: entre l'activisme cultural i el talent literari*. Tesi doctoral inèdita.
- RAYÓ, Miquel: «Dels xoquins de Xahrazad a la lectura de conjurs i d'encantaments», *La sabateta de vidre*. Catarroja: Perifèric edicions, 2005.
- ROVIRA, Teresa: «La represa dels anys seixanta i l'evolució fins al 1975», *Història de la Literatura Catalana*, Barcelona: Ariel, 1988, vol. 11, ps. 462 i ss.
- SAURA, Joaquim: «Breus consideracions sobre un dels aspectes de l'estil narratiu de J. Vallverdú», *Miscel·lània. Homenatge a J. Vallverdú*. Lleida: IEI, 1987.
- SOTORRA, Andreu: «Una línia personal molt ben acceptada pel públic jove», *Avui*, (30-06-1990).
- TRIADÚ, Joan: «Assaig autobiogràfic de J. Vallverdú», *Avui* (13-05-1983).
- TURULL, Albert: Pròleg a *Viatge al segle xx i altres proses*. Lleida: IEI, 2009.
- VALLVERDÚ, Josep: «La meva Piranos», *Faristol*, 32 (desembre, 1998).
- VILADEGUT, Miquel: Pròleg a *Quasi nou llunes*. Lleida: IEI, 2007.